

11. T.R. HOBBS: *2 Kings*, Waco: Word Books, 1985.
12. KARASSZON Dezső: Ataljáhu királyné – Ataljáhu királynő, In: *Lelkészegyesület* 54. (2008/1), 15–17.
13. KARASSZON István: Dávid trónutódlásának története – létezik? In: „*Tisztán tisztát*”. Ünnepi kötet Dr. Márkus Mihály püspök-professzor 60. születésnapja tiszteletére, Pápa: PRTA, 2003, 37–62.
14. KARASSZON István: The Role of Patriarchalism in the Hebrew Bible, *Könyv és Könyvtár* XX (2008), Debrecen, 2010, 12–18.
15. C. LEVIN: *Der Sturz der Königin Atalja. Ein Kapitel zur Geschichte Judas im 9. Jh. v. Chr.*, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1982.
16. M. Liverani: *Israel's History and the History of Israel*, London: Equinox, 2006.
17. D. PRUIN: *Geschichten und Geschichte. Isebel als literarische und historische Gestalt*, OBO 222, Göttingen/Freiburg: Vandenhoeck & Ruprecht/Universitätsverlag, 2006.
18. D. PRUIN: What Is a Text? – Searching for Jezebel, In: L.L. Grabbe (ed.), *Ahab Agonistes. The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, Library of Hebrew Bible = Old Testament Studies 421, London-New York: T. T. Clark, 2007, 208–235.
19. T.A. RUDNIG: *David's Thron. Redaktionsgeschichtliche Studien zur Geschichte von der Thronnachfolge Davids*, BZAW 358, Berlin-New York: W. de Gruyter, 2006.
20. W. Rudolph: Die Einheitlichkeit der Erzählung vom Sturz der Atalja, In: W. Baumgartner/O. Eißfeldt/K. Elliger/L. Rost (Hrsg.), *Festschrift für Alfred Bertholet zum 80. Geburtstag*, Tübingen: J.C.B. Mohr (P. Siebeck), 1950, 473–478.
21. M. Sternberg: *The Poetics of Biblical Narrative. Ideological Literature and the Drama of Reading*, Bloomington: Indiana University Press, 1985.
22. H.-J. STOEBE: *David und Mikal. Überlegungen zur Jugendgeschichte Davids*, In: *Von Ugarit nach Qumran* (FS O. Eißfeldt), BZAW 77, Berlin: A. Töpelmann, 1961, 224–243.
23. T. VEIJOLA: *David und Meribaal*, In: *Revue Biblique* 85 (1978), 338–361.
24. E. Würthwein: *Die Bücher der Könige, 1Kön 17–2Kön 25*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984.

Hermán M. János:

Barth nagyváradai prédikációja és ítélete a bolsevizmusról meg fasizmusról 1936-ban

Dr. Bíró Mózes emlékének¹ (Kolozsvár-hídelvi lelkipásztor, szül. Miklósfalva, 1902 szept. 12 – megh. 1971 júl. 21-én) adózunk ezzel a tanulmánnyal.

Barth nagyváradai fogadtatásáról

Karl Barth² hetvenhét évvel ezelőtt,³ október 7-én érkezett Nagyváradra, ahol a Királyhágómelléki Református Egyházkerület vezetői és hívei testvéri szeretettel fogadták. Jóllehet ennek az eseménynek a jelentősége a román nacionalkommunizmus idején elkendőztetett, mára pedig

¹ Bíró Mózes gyülekezetszervező és építő lelkész, az újreformátori teológia képviselője, aki Genfben és Zürichben is tanulmányokat folytatott. Barthot, kolozsvári látogatása alkalmával elkísérte a református kórház megtekintésére. Az 1951-es esztendőben az orvosi diplomát is megszerezte. Légátusként szolgáltam mellette, megajándékozott egy hozzá kötődő kiadvány példányával: Dr. Brunner Emil: A mi hitünk. Fordította Bíró Mózes lelkipásztor. Utószót írt hozzá dr. Ravasz László püspök. A fordítást dr. Thaly Loránt igazgató-főorvos nézte át. Zsoltároskerti Füzetek Kollégiuma, Kolozsvár, 1935. Lásd még: Tulogdi József: Egy igaz ember emlékezete. Dr. Bíró Mózes lelkipásztor, orvos élete és munkássága. Kolozsvár, 2011.

² Karl Barth (1886–1968) a Római leveléhez írott kommentárjával (1919) indította el a dialektikus teológiát. Ő a XX. század legnagyobb hatású református teológusa. Bíró Mózes és a lutheránus Járosi Andor voltak azok, akik 1921-ben, marburgi tanulmányi útjuk során megvásárolták a *Römerbrief* példányát és azt Kolozsvárra küldték a fiatal teológiai professzoroknak. Lásd: Deák Ödön: Emlémem Barth kolozsvári látogatásáról. In: Református Szemle, 1986/4, 384. old.

³ Erről az eseményről 2011-ben Nagyváradon nem történt megemlékezés, az egyházközségi és az egyházkerületi levéltárban eddig semmilyen nyomát nem találtuk ennek a látogatásnak, kivéve a korabeli írott sajtó híradását. Az újságcikkek, illetve a nagyváradai igehirdetés németországi megjelenésének a felkutatásáért ezen a helyen köszönetet mondok Kupán Árpád, Horváth István és Téglásy Sándor atyámfiaiának. Astridnak és Dánielnek mondok köszönetet a Barth interjú németre való fordításáért.

kiesett az emlékezetből,⁴ mégis van időszerű európai nyoma: 2010-ben a Németországi Református Szövetség a Jn 14,1-et választotta évi vezérigéjének, és a meghirdetők többek között Barthnak a Nagyváradon elhangzott igehirdetéséből is közöltek idézetet a textus ismertetése alkalmával.⁵

A jeles egyházi és teológiai-kapcsolattörténeti eseményről hajdanán így tudósított az egyik nagyváradai újság: „Nagynevű vendége érkezett tegnap Oradeára a világ protestánsainak Barth Károly bázeli teológiai tanár személyében. Barth Károly a világháború kitörése előtt egy kis svájci faluban volt lelkész, s a protestánsokra a páratlan befolyással kiható munkásságát a háború kitörésekor az a csalódás indította el benne, hogy sem a szocializmus, sem az egyház semmit sem tesz az embertelen vérengzés megakadályozására, hanem az egyik meghajol a nyers erő előtt, a másik pedig megáldja a fegyvereket. Sokévi magábavonulás és töprengés után, 1919-ben megírja „Römerbrief” című, hallatlan sikerű könyvét, melyben szenvedélyes kritikával fordul a teológia és az egyház ellen, mely szerint csak itt a földön kíván nagyokat alkotni, de alapjában véve beteg és egyik betegágyból a másikba fekszik.

Barth Römerbriefje, valamint más harcos megnyilvánulásai indítják 1921-ben a német kultuskormányt arra, hogy meghívják a göttingeni egyetem teológiai tanszékére. A svájci származású fiatal professzor ezt követően tanít Németországban: Münsterben, Marburgban, Bonnban, míg végül a német kormány, büntető eljárás megindítása mellett, 1934 decemberében elbocsátja egyetemi tanári állásából, mert tanóráit nem hajlandó politikai közszóval kezdeni. Azóta Barth a bázeli egyetem hittudora. Sűrűn járja különösen dél-kelet Európát. Jelenleg Ardealban, Clujon tartott igen nagyhatású előadásokat, melyekre jellemző, hogy a cluji teológia emlékfát ültetett el tiszteletére.

⁴ Annak ellenére, hogy dr. Molnár János egyháztörténész kiemelten hívta fel erre a figyelmet az 1936-os év jeles eseményei közepette. Lásd: Molnár János: A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920–1942. Nagyvárad, 1999, 173. old.

⁵ Karl Barth zu Johannes 14,1: „Ach, nicht wahr, wie armselig stehen wir immer noch da gegenüber diesem Wort! Wie wenig wissen wir immer noch damit anzufangen! So wollen wir es uns denn gerade in dieser Armseligkeit gesagt sein lassen, damit es etwas mit uns anfangen: Euer Herz erschrecke nicht!” aus einer Predigt am 7. Oktober 1936, Reformierte Stadtkirche Großwardein, Oradea.

Barth Károly, a bázeli református teológia világhírű tanára, kétnapos cluji tartózkodásáról, ahol sorozatos előadásokat tartott a református papság és a világi intelligencia számára, szerdán délben érkezett meg az oradeai vasúti állomásra titkárnőjével és egyik kísérőjével. A kiváló professzort az állomáson Csernák Béla lelkész, kerületi főjegyzővel az élén, az egyházkerület nagyszámú tisztelő csoportja fogadta. Barth Károly frissen, mosolyogva szállt ki a vasúti kocsiból és kedvesen kezét fogott a megjelentekkel, majd a Park Szállodában lévő lakosztályába hajtattatott. Délben fél kettőkor a Kék Macska külön termében közös ebédre gyűltek össze a nagy tudós tisztelői. Az ebéden Sulyok István püspök és dr. Thury Kálmán köszöntötték a vendég-tudóst, aki hálás szavakkal köszönte meg az üdvözléseket. Délután Barth Károly megtekintette az egyházi intézményeket.⁶

Az előkészületekről egy négy nappal korábban megjelent rövid cikk tájékoztatta az érdekelteket, de a találkozás nyilvános alkalmairól pontos dátumot még nem közöltek.⁷

A királyhágómelléki református sajtóban megjelent összefoglalóból⁸ is érdemes idézni: „...az újvárosi templomban délután vallásos ünnepség keretében ígét hirdetett Barth Károly. Püspök úr üdvözölte a világhírű professzort, kiemelte működésének és teológiájának reformatori jellegét. Csernák Béla egyházkerületi főjegyző úr bibliaolvasása és magasan szárnyaló imádsága nyitotta meg az ünnepély istentiszteleti részét, majd Barth professzor, vállán a magyar református lelkipásztorok palástjával,

⁶ A lap főszerkesztője Hegedűs Nándor. A beszámolót nem jelzi a szerző neve, címe: „A bolsevizmusnak épp úgy vissza kell vonulni a hit elől, mint a fasizmusnak...” Barth Károly, a bázeli egyetem tanára Oradeán. In: Szabadság, LXVI évf. okt. 8, 2. old.

⁷ A hírt azzal vezeti be, hogy hivatkozik a Kolozsváron megjelenő modern egyházi folyóírra, a Kiáltó Szó címűre, amely részletesen ismerteti Barth életét és munkásságát. Szól a nemzetközi események alatti (sic!) állásfoglalásáról, méltatja bátor küzdelméért, amelyet a keresztyén egyház szabadságáért vív. „Városunkban ez alkalommal az egész Egyházkerületből fognak érkezni érdeklődők, hogy a predesztinációról szóló előadásának és az „Egyház szabadsága” című beszédének hallgatói legyenek”. In: Szabadság, LXVI évf. okt. 4, 3. old.

⁸ M. K. (Molnár Károly): Dr. Barth Károly látogatása. In: Reformátusok Lapja, 1936. nov. 1., 389. old.

Molnár Károly tileagd-i lelkésszel együtt felment a szószékben s megtartotta nagykoncepciójú igehirdetését Ján. XIV.1. alapján: „Ne nyugtalanodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek bennem.”

Már a témaválasztásban kitűnik a nagy igehirdető, aki az ő sajátos előadói modorában hirdette úgy az Igét, hogy abban az általa inaugurált teológiai irányzatnak, az úgynevezett, dialektikai teológiának minden jellegzetessége megcsillámlott.

A három részben előadott beszéd tolmácsolása gördülékeny, szép magyarosságú, valóságos bravúros teljesítmény volt. Istentisztelet után, a környékről nagyszámban összegyűlt lelkipásztorok, valamint az oradeai egyház és az egyházkerület vezető egyéniségei előtt a tanácssteremben tartott nagyon értékes előadást. Utána a vendégeket este a Püspök úr látta vacsorán.⁹ Csütörtökön délelőtt Barth megtekintette az árvaházat is, majd tovább utaztak Pápára,¹⁰ s csak azután tér haza Bázelbe.”

A novemberi közgyűlésen Sulyok püspök tömör fogalmazással tekintett vissza az általa is világhíresnek tartott professzor örökké emlékezetes, elragadtató szolgálatára. „Hétköznapi este volt, szinte ömlött az eső, de azért színültig megtelt a nagytemplom hívekkel, akik szinte visszafojtott lélekzettel (sic!) hallgatták meg a nagy ember fejtegetéseit – akik németül tudtak, ennek a nyelvnek nagy művészettel kezelt formájában, a többiek pedig Molnár Károly nagyváradi-újvárosi segédlelkész elismerésre méltó tolmácsolása útján.”¹¹

A nagyváradi „Szabadság” említett, október 4-i beharangozó cikke tudni vélte, hogy az istentiszteleten Vitályos Ilonka vezérletével fellép

⁹ A püspöki vacsorán jelenlévő vendégek, a Barth kísérete mellett, dr. Thury Kálmán főgondnok és felesége, Csernák Béla főjegyző, Soós István ügyvéd, Vargha László és felesége. Ez az egyetlen kiegészítés, amelyet Gálffy Zoltán: Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon című közleményében találtunk. Csupán öt mondatnál intézi el a nagyváradi látogatást. Lásd: Református Szemle, 1986/4 sz., 341. old.

¹⁰ Az információ nem pontos, előadások tartására előbb Budapestre utaztak, azután Pápa megjárása után Győrig kísérték őket Vasady Béla. Lásd: Vasady Béla: Az Ige útján sántikálva. Debrecen, 1993, 84. és 96. old.

¹¹ „A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Nagyváradon 1936. november 25-én, a Református Egyház Kultúrpalotájában tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve.” Az Egyházkerület hivatalos kiadványa. Nyomatott Deutsch testvérek könyvnyomdájában Resitán, 1937, 21. old.

a Kálvin énekkar és hogy Vásárhelyi Sándor orgonista vezeti a gyülekezeti éneklést.

Az idézett forrásokon kívül még számos hazai dokumentum lapanghat ennek a kiemelkedő váradi eseménynek a leírásáról, hiszen lehetetlen, hogy ilyen nagy horderejű látogatásról, annak részleteiről és visszhangjairól csak a nagy példányszámú hivatalos közlemények őrizték volna meg az amúgy sem kimerítően értelmezhető adatokat.¹²

Barth magyarországi és erdélyi látogatásának előkészítéséről és az út céljáról

Olvasmányaink alapján arra következtetünk, hogy Barth magyarországi és erdélyi látogatásáról már 1930-ban komoly előkészítő beszélgetések folytak. Erről Mindszenti Nagy Ottó 1930-as bonni naplófeljegyzései tanúskodnak. Négy magyar diák kereste fel őt május 3-án a lakásában, ahol tisztázódott: „Nem megy hozzánk, mert Dogmatikáját kell megír-

¹² Búthi püspök egy tanulmányában említi a Barhtal való korai találkozását, de részletekről nem ír: „Azóta, hogy 1936-ban közöttünk járt, csak 1959-ben, otthonában találkoztam vele. Feledhetetlen és egy életre érvényes tanítás marad számomra mindig mosolygó reménykedése és szavaiban a hit csodálatos felragyogása. A hitnek azt az emberét hallgattam, aki „tudja a magasságosnak a tudományát, és aki látja a mindenhatóan látását, leborulva és nyitott szemekkel” (IV. Mózes 24:16). A több mint egy óráig tartó beszélgetés folyamán értettem meg igazán, hogy miért utasít el Istenről szóló tanításában és életében minden rezignációt és székszszt.” In: Református Szemle, LIX. évf., Kolozsvár, 1966, szept.-dec., 5–6. sz., 309. old.; Búthi Sándor teológiai irányultságának „fejlődéséről” tanúskodnak a korábbi, hivatalosan szintén elfogadható hozzáállású megnyilatkozásai. Lásd: Molnár János: A Nagyváradi (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989. Nagyvárad, 2001, 134. old.: „Búthi hivatkozási alapja, mint majd minden szocializmust pártoló kortársáé, a dialektikai teológia. Kedvence másokkal ellentétben nem Barth, hanem Thurneysen. Ardayhoz és Vásárhelyihez hasonlóan öngazolásul gyakran idézi a magyarországi ref. egyház hangadóit, elsősorban Bereczky Albertet. A fenti álláspontot képviselte már az ötvenes évek elején is, karrierje nyilván nem a véletlen műve. Vö. Búthi S.: Időszerű igehirdetésünk kérdései. Református Szemle, 1951. május.”; Püspöki vizitációi alkalmával Búthi az 1960-as évek közepén a Barth-féle Kis Dogmatika egyik idézetével győzködte a világbéke iránt pesszimista atyafiakat: „az egyházat nem szabad összetéveszteni céljával...” Lásd: Molnár János: A Nagyváradi (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989. Nagyvárad, 2001, 160. old.

nia.” Az 1930. június 4-i bejegyzés: „Barthnál már voltam is, beszéltem vele egyházunkról. Kedves, kicsit ügyetlen, kitérdelt nadrágú, rosszul öltözködő ember. Arca barna, de világoskék szemekkel. Sokat pipázik. Könyveket kértem tőle, s ő megígérte, hogy megadja, amire csak szükségem lesz, ha megvan neki.”¹³

Kétségtelen, hogy dr. Vasady Béla volt az a felkészült és kijelölt személy, aki végül sikeresen hívta meg Barthot a magyar református egyháztestek meglátogatására és előadások tartására. Ő volt az 1936-os körút főszervezője. Teológiai önéletrajzában, amelynek angol változata 1985-ben látott napvilágot, nem mulasztja el az első találkozásuk körülményeinek a leírását. „1935 nyarán feleségemmel nyugat-európai körútra mentem. Németországi és franciaországi lelkész és professzor barátaink meglátogatása után, utunk legfontosabb állomásai Svájcban voltak. Genfben résztvettünk a Keller Adolf által vezetett ökumenikus szeminárium programjában. Majd pedig Brunner Emilt¹⁴ és Barth Károlyt látogattuk meg. Abban az időben nagyon kiéleződött a feszültség e két kiváló teológus között. Mindkettőt nyaralóhelyén kerestük fel, de egyikőjükkel sem közöltük azt, hogy a másikat is meglátogattuk.

Barthtal Zürich mellett, Bergliben tölthettünk egy egész napot, jó barátjának és mecénásának, Pestalozzinak a nyaralójában. Azelőtt pár hónappal volt kénytelen németországi tanszékétől megválni, s nagy lelkesedéssel beszélt a német hitvalló egyház küzdelméről és az abban való részvételéről. Örömmel fogadta el meghívásunkat egy 1936. évre tervezett magyarországi és erdélyi körútra.

Érdeklődésére, miről tartson előadást, az eleveelrendelésről és az egyház szabadságáról (az államhoz való viszonyáról) szóló témákat javasoltam. A második téma időszzerűségét azonnal átlátta, az eleveelrendelést illetően azonban megkérdezte: „miért?” Mikor megtudta, hogy a török hódoltság korából származó határok következtében Magyarországon még most is vannak, akik a predestinációs hitet egyszerűen a fatalizmus-

¹³ M. Nagy Ottó: Feljegyzések Barthról. In: Református Szemle. 1986/4, 386. old.

¹⁴ Brunner erdélyi (Marosvásárhely, 1935. márc. 13–16.) és magyarországi látogatása egy évvel megelőzte Barth körútját. Brunner a *Natur und Gnade: zum Gespräch mit Karl Barth* (1934) c. művében kifejti, hogy az ember nem veszítette el teljesen az „istenképét”, és így a keresztyén hitnek mindig maradt egy kapcsolódási pontja. Barth gyors reakciója: *Nein! Antwort an Emil Brunner* (1934).

sal azonosítják, szemei felragyogtak, s megígérte, hogy debreceni és kolozsvári nagy előadássorozatot „Isten kegyelmi kiválasztásáról” („Gottes Gnadenwahl”) fogja tartani.”¹⁵

Esztendő múltán, Vasady Béla arról vall, hogy azért vállalt részt Barth magyarországi, délvidéki¹⁶ és erdélyi körútjának előkészítésében, mert Barth személyében és életében a reformátori kiválasztottság és a megtartás tudatának kiváló képviselőjét látta, „aki igehirdetésében és teológiai munkásságában mindenkor arra a valóságos szent ügyre mutatott, amelynek szolgálatában áll.”¹⁷

Itt kell megemlítenünk, hogy Karl Barth eredeti, autóhasználat-tal eltervezett programja szerint, a délvidéki magyar egyházlátogatás helyszíne Feketics (Szerbia) lett volna, ahol szintén a „Népegyház – szabad egyház – hitvalló egyház” címmel tartott volna előadást.¹⁸ Ismeretes, hogy Nagyszebenbe is kíváncozott, de Viktor Glondys, az egyháza „semlegességét” féltő szebeni szász lutheránus püspök, elutasította a Barth ezirányú kérését, sőt a fennhatósága alá tartozó lelkészeknek még azt is megtiltotta, hogy részt vegyenek a Barth kolozsvári előadásain.¹⁹ Az utazás állomáshelyeinek a sorrendje végülis a következőképpen alakult: Debrecen, Sárospatak, Kolozsvár,²⁰ Nagyvárad, Budapest és Pápa.

¹⁵ Vasady Béla: Az Ige útján sántikálva. Debrecen, 1993. 83–84. old.

¹⁶ A délvidéki látogatás valamilyen oknál fogva elmaradt.

¹⁷ Debreceni Protestáns Lapok. 1936/10.szám, 184. old.

¹⁸ Busch, Eberhard: Karl Barth's Lebenslauf. Chr. Kaiser Verlag, 1976. 292. old.

¹⁹ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. Úti beszámoló Karl Barth 1936-os és 1948-as magyarországi látogatásáról. Karl Barth és Vassady Béla levelezése. Debrecen, 2007. 50. old.; Erről bibliográfia Ferencz Árpád nyomán: 1.) Ulrich Andreas Wien: Briefwechsel zwischen Karl Barth und siebenbürgischen Pfarrern in den Jahren 1930–1947. In: Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde, 18. szám, 1995. 147–172. old.; 2.) Hans Beyer: Karl Barth und der Kirchenkampf in Siebenbürgen. In: „Die Spur”. Vierteljahresschrift für evangelische Lehrer in Deutschland, Nr.3., 1963. 119–125. old.; 3.) Árpád Ferencz: Der Einfluss der Theologie Karl Barths auf die Reformierte Kirche Rumäniens. Zürich, 2005.

²⁰ Barth kolozsvári látogatását a Kolozsvári Református Teológiai Fakultás tanárai szervezték, ennek első nyoma az 1936. jún. 11-én tartott ülés jegyzőkönyve, amely arról tanúskodik, hogy okt. 5–6. napjaira előadások tartására hívják meg, erről értesítik a szász lutheránus egyházat is, hogy alkalomadtán ők is meghívassák Barthot Nagyszebenbe. Továbbá vállalták, hogy a határtól Kolozsvárig és vissza, megtérítik az úti költségét. Lásd: Gálffy Zoltán: Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon. i.m. 339. old.

Dr. Ferencz Árpád nyomán²¹ foglaljuk össze és értelmezzük Vasady professzornak azt a kilenc pontos válaszát, amely megvilágítja, hogy miért kérték fel Barthot a magyarországi és erdélyi körútra. Az indoklások felsorolása azzal kezdődik, hogy Barthot azért hívták meg, mert igaz teológusként iratkozott be a Szentírás és a Szentlélek iskolájába, Barth a kijelentéseit az Ige mértéke alá helyezi, teológiájában Kálvin tanítványának bizonyul, Kálvinhoz hasonlóan csak „egyházi tanító” akar lenni, és a magyar teológusok közötti személyes jelenléte, (akárcsak Hollandiában vagy Skóciában) a teológiai továbbképzés szükséges voltát húzza alá. Jelenléte révén a rendezők számíthatnak a barthi teológiával való megtermékenyítő vitára. (Az előadásokat követően ezt mindenütt lehetővé is tették). Barth előadásai révén remélik, hogy a magyar reformátusokkal való eszmecseréje és a magyar egyházi életéről szóló híradás bekerülhet a világ protestantizmusának az érdeklődési körébe. Mivel Barth fontosnak tartotta a nemzeti öntudat keresztyén megítélését, így ezt a kérdést is személyesen hozza közel a trianoni traumát átélt magyarsághoz.

Úgy látjuk, hogy Barth érzékeny rezdülésű, magyar teológus társai szintén felismerték azt, hogy a terjeszkedő parancsuralmi államigények korszakában az egyházban lelki erő kell találtassék ahhoz, hogy a lelkiismereti szabadság meentsvárává legyen. Mivel Barth confessorként lépett fel az akkor már totalitáriussá vált német állam egyházellenességével szemben, így már a pusztá jelenléte is tüntető volt a német birodalmi egyház ellenében. Példázta a keresztyén szabadság szerinti döntést, lelki ellenállásban nem maradt néma, és ezért hiteles volt Magyarországon és Erdélyben. „Ilyen hitvallónak lenni az egyetlen, Istennek is tetsző keresztyén politika.”²² Meghívóinak váradalmát igazolva, minden alkalmat megragadott arra nézve, hogy kétségbe vonja a nemzeti szocializmus erkölcsi legitimációját.

Amellett, hogy két hét leforgása alatt Barth bepillantást nyerhetett a magyarországi²³, illetve a romániai életbe, ő mindenütt bizonyosságot

²¹ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m. 10. old.; Ferencz Árpád kifejtéseinek forrása a Vasady Béla által szerkesztett Igazság és Élet című, Debrecenben 1935-től megjelenő folyóirat 1936/II., 393. oldalán található.

²² Igazság és Élet. 1936. 394. old.

²³ Josef Hromádka, cseh teológus hívta meg Prágába és kísérté el Barthot 1935 augusztusában először Budapestre. Kíséretében volt von Kirschbaum kisasszony és Pestalozzi Rudolf.

tett arról, hogy egyetlen célja az Ige szolgálata, és azt akarta, hogy őt csak ezért a szolgálatáért szeressék.²⁴ Romániai hallgatóival, akik 1935-ben tanultak Bázelen (Farkas Jenő, Horváth István, Horváth Jenő, Kiss Árpád) a lakásán találkozott, és arra kérte őket, hogy adják át otthon az üzenetét: fogadtatása szerény legyen!²⁵

Végezetül a korabeli sajtóhírek, Vasady Béla és von Kirschbaum kisasszony útibeszámolója alapján a következőképpen áll össze előttünk Karl Barth nagyváradi nyilvános programja: október 7-én. kora délután érkeztek Nagyváradra, este hat órakor az újavárosi református egyházközségben prédikált, istentisztelet után az eleve elrendelés tanárról tartott előadást a tanácsteremben. Másnap, október 8-án pedig elutazás előtt megtekintették az árvaházat.

A látogatásról fennmaradt benyomások

Jelen dolgozat az elérhető források alapján összegezi a Barth bő huszonnégy órás Nagyváradi szolgálatának az emlékét és teológiai hozadékát. Legszívesebben a Barth saját maga által feljegyzett élményeit szeretnénk feleleveníteni, de mostani ismereteink alapján ez igen kevés. Tudunk a zsebnaptára bejegyzéseiről és a levelezésében fennmaradt utalásait is megemlíthetjük az 1936-os utazás kapcsán, de ezekből sem áll össze a körút nyoma. Segítségünkre szolgál azonban Charlotte von Kirschbaum írása, amelyben világunkat illető reflexiókat találunk. Az 1936 decemberében kelt utibeszámoló egy igen-igen fontos dokumentum, címe: Levél keleti őszi utazásainkról. Megszólítása: Kedves barátaim Északon, Keleten, Nyugaton és Délen!²⁶

Barth titkárnője mindkettőjük nevében írja: „Az örömteljes szeretet és boldog várakozás, mellyel mindenütt, Debrecenben, Sárospatakon, Kolozsváron, Nagyváradon, Budapesten és Pápán bennünket fogadtak, újra és újra felélesztette szolgálatra való készségünket. Talán egyetlen eu-

²⁴ Vasady: Az Ige útján sántikálva. i. m., 85. old.

²⁵ Lásd Gálfy Zoltán: Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon. i. m. 339. old.

²⁶ A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Charlotte von Kirschbaum: Brief über unsere Herbstreise in den Osten (Ungarn und Siebenbürgen 1936). Eingeleitet und erläutert von Árpád Ferencz. Im Eigenverlag der Karl Barth-Gesellschaft e.V., 2000.

rópai nemzet sem gyakorolja oly mesterien a vendégszeretet művészetét, mint éppen a magyar.” Éleslátására vall, hogy kísérőjük segítségével általában érzékeli az optimális vendéglátás hagyománya és az életszínvonal körüli különbségeket: „Megeshet, hogy ez a fénylő, ragyogó arckifejezéssel párosuló kedvesség, ez a valóban túláradó és mindent elborító vendégszeretet azt a veszélyt is magában hordozhatja, hogy a vendég tévedésbe esik, s ott is jólétet és bőséget feltételez, ahol máskor és egyébként a szegénység az úr. Ha Vasady professzor személyében nem egy olyan emberrel találkoztunk volna, aki nekünk nem őszintén és kertelés nélkül mondott volna el mindent e népről, minden bizonnyal nagyon gyakran és érthetetlenül csóváltuk volna a fejünket a nyilvánvaló ellentmondások láttán. De így nem volt okunk rá.”²⁷

A továbbiakban Kirschbaum kiasasszony meleg hangú, elemző leírásának néhány olyan észrevételét és megállapítását emeljük ki, amelyeket ő – véleményünk szerint – néha a keresztyéndemokrata és vallásos szocialista szemüvegén keresztül észlelt a társadalmi helyzet, a történelemhez való viszonyulás és a magyarok jellemzésére. Kategorizálásait azért kritikusan kell olvasni és értékelni, legalább annyira, mint amennyire ő próbálta tiszteletreméltóan áttekinteni a feszültségekkel terhes kelet-európai helyzetet. Becsületére váljon, hogy az olvasót figyelmezteti is arra, hogy Karl Barthtal együtt nem láthatnak mindig a dolgok mélyére. Mindenképpen jelentős számunkra annak a lehető feltérképezése, hogy a helyszínen milyen tapasztalatokat szereztek a magyar egyházi életéről. Közben ne felejtjük el, hogy alkalmi történelemtanáraik akadémita lelkipásztorok voltak...

– „Hallottuk e nép forró, szerető szívének a dobogását, és iránta való mély együttérzéssel tanultuk megérteni azt, hogy e nemzet, heroikus multjába kapaszkodva, féktelen hatalomvágygal terhelve, miként viseli el fogcsikorgatva a „jelent”, mely önkény és elnyomás, s amely persze évszázadok óta tart.”

– „A magyar nép vállán a Habsburg-uralom terheit – melyet a török hódítók kegyetlen pusztítása előzött meg – a trianoni békeszerződés még súlyosabb terhei váltották fel. De saját nagyságukba vetett szenvedélyes hitüket senki és semmi sem volt képes kioltani. Sőt ellenkezőleg. Minél

²⁷ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 32. old.

elviselhetetlenebbé lett az elnyomatás, annál szenvedélyesebben, patetikusabban emelte fel a fejét a magyar ember. Figyelemre méltó, hogy a nemzeti pátosz tekintetében is különbséget lehet tenni az erősebb és a kevésbé erős hitelesség, szavahihetőség fokozatai között.”

– „Talán az sem jelentéktelen, hogy itteni utazásaink során a pátosznak egy olyan sajátosan magyar megjelenési formájával is találkoztunk, mely sokkal elsőprőbb erejű és sokkal szükségszerűbben tör fel a felszínre, mint a pátosznak általunk eddig ismert összes formái. Talán azért, mert itt az élethez való ragaszkodás, az élet igenlésének töretlen naivitása minden reflexiót elutasít és megvet, így az ideológiai keretek között jelentkező nagyfokú gonoszságot és embertelenséget is.”

– „Üdítő gyermeki lelkület és nyíltság párosul az önabrázolás, a jó értelemben vett önmutogatás ellenállhatatlan kényszerével. Erre utalnak az itteni református teológiai akadémiák dísztermei is, melyeknek még hátsó falai is dicső ősök és neves kortársak olajfestményeivel vannak teleaggatva. Mindez az idegent, ha nem is szándékosan, de egyértelműen annak a népnek a méltóságára és jelentőségére emlékeztetni, melynek most éppen ő a megtisztelt vendége.”

– „Annyira megindító volt számunkra a magyar lét és lelkület éneken és éneklésben is jelentkező sajátossága, akár az egyetemisták körében, akár az egyházi rendezvények során, így például az egyetem ünnepi évnívítója alkalmával a debreceni templomban. Csatadalként hangzottak fel a korálok, eredetiségükben, súlyukban, valamint sajátosan magyaros idegenségükben igazán mély benyomást gyakoroltak reánk.”²⁸

– „Így lett számunkra egyre érthetőbbé, ez alkalommal is, Magyarországnak a szomszéd európai népek közötti izoláltsága, melyen éppen a velük szemben táplált előítélettel és megvetéssel próbált úrrá lenni. Lenézte és gyűlölte őket, hiszen egyformán gyarapodtak és gazdagodtak a magyarság kárára, északon a csehszlovákok, keleten a románok, délen a jugoszlávok.”

– „E vitális és egyben oly arisztokrata nép között él a szigorúan kálvinista karakterű református egyház. Világos, hogy ez a szembenállás és egymásnak feszülés problémákat is hordoz magában. A nehézség abban

²⁸ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 33. old.

áll, hogy a szó igazi értelmében egyáltalán szabad-e, lehet-e egy ilyen szembenállásról beszélni?”²⁹

Amint látjuk, Barth titkárnöje fontosnak tartotta egyfajta okfeltáró, megértést elősegítő elemzésnek a készítését, amiért csak hálások lehetünk az utazásuk lefolyásának és az ismereteink kiértékelésének a szempontjából.

A magyar-román határ átlépésének megtapasztalásakor támadt érzéseiket szintén idézzük: „Minél közelebb kerültünk a román határhoz, láthatóan annál idegesebb lett Vasady professzor. Ezen az útszakaszon az embernek feltétlenül egy magyarral kell együtt utaznia, hogy valóban láthassa és megtapasztalhassa, hogy mit is jelent az, hogy Erdély, valamint a közte és a magyar határ között elterülő egykori magyar terület, a Partium széles sávja immár román uralom alatt áll. A világháború óta mi nyugat-európaiak is abban a hitben élünk, hogy magunk is sok mindent tudunk a nemzetek gyűlölködéséről és a „határok” démoni mivoltáról. De eddig még sohasem találkoztunk azzal a jéghideg gyűlölettel és mély megvetéssel egyik részről, és azzal az ostoba és brutális provokációval a másik részről, mely ott feszül e két ország, Magyarország és Románia között.

A Nagyváradhoz egészen közeli kicsi határállomáson alighogy kiszáll az ember a vonatból, s belép a vámterületre, nyomban román katonák veszik körül, akik feltűnő, régi porosz sisakot viselve, meztelen szuronyal állnak el minden kijáratot. Jaj, ha valakinek nincs rendben az útlevele, vagy a kofferjében tiltott árut rejteget! Természetesen minket már előre felkészítettek arra, hogy néha az útlevél nincsen rendben, illetőleg a csomagnak kell gyanúsnak lennie, hogy a szolgálatban lévő tisztviselő némi nyereséghez jusson. Gúnyos mosollyal gyakran meséltek nekünk ilyen és ehhez hasonló történeteket a románok ravaszságáról és megvesztegethetőségéről. Mi nem látunk igazán a dolgok mélyére, csak azt látjuk, hogy a szenvedés, a fájdalmakat okozó ellenségeskedés és elnyomás kiapadhatatlan forrása maga a két nemzet különbözősége. Fogcsikorgatva tűrik az itt élő magyarok az idegen uralmat, s minden biztonnyal a románok is tanácstalanul és felkészületlenül állnak egy olyan feladat előtt, melyhez még nem nőttek fel, s így mást nem is tehetnek,

²⁹ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 34. old.

mint hogy fényes szuronyaik alá menekülnek! Mi nem beszélünk egyetlen románnal sem, de mégis belénk vésődött az érzés, hogy e két szomszédos ország puskaporral tele hordót rejt magában, mely egy napon talán mindkét ország katasztrófáját okozhatja.”³⁰

Charlotte von Kirschbaum 1936 karácsonyára írta meg az útibeszámolóját, amelyben plasztikus leírását olvashatjuk a Barth kolozsvári fellépésének, kalotaszegi látogatásuknak és nagyváradi jelenlétüknek, amelyre még visszatérünk. Az utazás céljának is számítható tudományos- missziói felderítés sikeres volt. A lelkes munkatárs tollából származó visszatekintés, feladatként jelöli ki az egyház egységének újrafelismeréséért való könyörgést. Látomásosan beszél Isten megújító kegyelméről, amelynek munkája nyomán a szétszakítottság ellenére az utókor itt merni fogja az egység hirdetését. Keleti meghívóik hazájáról és egyházáról szóló, teológiaiilag is megfogalmazott testvéri méltatása a levél zárósoraiban így hangzik: „A magyarok egyháza a mi egyházunk is, mi is hozzá tartozunk, miként mi is az övéik vagyunk, és ők is hozzánk tartóznak. Az egyház számára csak egy átmeneti, beteges állapot lehet az, ha még mindig fájdalmas elszakítottságban és tudatlanságban kell egymás mellett élnie, ha népek és nemzetek egymástól való elkülönülését és elszakítottságát a sajátjaként kell megélnie és elfogadnia. Az egyház egységének a megvallása nem jelenti a teremtes sokrétűségének figyelmen kívüli hagyását, a kettő nem azonos. Majd eljön az idő, amikor jót tesz, azaz hatásos lesz, és jól esik erről a sokrétűségről beszélni. Ma minden jel arra mutat, hogy alapos okunk van könyörögni ennek az egységnek az újrafelismeréséért, melynek birtokában majd új szavakkal és kifejezésekkel megajándékozottan hirdethetjük ezt az egységet.”³¹

Barth nagyváradi szolgálatának hozadécai

Mindenekelőtt a Barth prédikációját tekintjük maradandó értéknek, továbbá a „Szabadság” napilapban közölt rövid interjút és a von Kirschbaum kisasszony által két oldalban leírt váradi tapasztalatokat. Bizonyára a Nagyvárad-újvárosi gyülekezet tanácstermében került sor arra

³⁰ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 41–42. old.

³¹ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 58. old.

a beszélgetésre is, ahol Barth többek között az „egyház és nemzet” összefüggéseinek a kérdésére válaszolt a Theologische Existenz heute 47. sz. füzet függelékében olvasható votum alapján.³² Jelen tanulmányunkban csak a prédikáció és az interjú szövegét kívánjuk ismertetni.

A Jn14,1 alapján tartott igehirdetés emléke

Amikor szolgálata előtt magyar palástot adtak reá – von Kirschbaum kisasszony szerint ez egy sajátos, fekete selyemből készült köpenyfélé – Barth professzort egy egész kis sereg vette körül. A prédikáció előtt megkérdezte, hogy milyen textust válasszon, mire a vendéglátói a gyülekezetet úgy jellemezték, hogy egy nagyon is szűkölködő és inkább kétségbeesett gondok között élő egyházközségről van szó. Tudnunk kell azt is, hogy az, hogy Vasady Béla tolmácsolta volna a prédikációt, az kizárt dolog volt, mert Romániában egy olyan törvény is létezett, hogy magyarországi egyetemi tanár nem szólalhatott meg nyilvánosan. Molnár Károly, a Sulyok püspök úr mellé kinevezett segédlelkész volt a fordító.³³ „Amikor a fiatal Molnár lelkipásztor Nagyvárad szószerűjére együtt ment fel Karllal, s annak prédikációját: *„Ne nyugtalankodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek énbennem”* (Jn14,1), magyarra fordítva annyira átélte és saját ügyévé tette, mintha saját prédikációját mondta volna, akkor nagyon is jól lehetett érzékelni: itt sokkal többről van szó, mint pusztán fordításról, az őáltala is meghallott és hirdetett ige volt. Példázatba illő testvériség megélése és története volt ez, még akkor is, ha más-más nyelven szólt az ige, még akkor is, ha itt egy svájci, amott pedig egy magyar hirdette ugyanazt. Nem tudtunk szabadulni attól a gondolatától, hogy milyen új távlatok nyílhatnak e téren is az ökumenikus

³² Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 52–53. old.; A Theologische Existenz heute 47. számát nem állott módunkban tanulmányozni.

³³ Molnár Károly 1932 őszén iratkozott be a bázeli egyetemre, ahol 1933 nyaráig tanult, két féléven keresztül az Alumneum diákja. Hazatérve Sass Kálmánt követi Sulyok István püspök mellett, a segédlelkézi szolgálatban, majd 1936 októberében szintén Sass Kálmán utóda Telegden. Sass Kálmán azt írja róla Welts-Schneider asszonynak Bázélbe, hogy az egyszerű emberekkel nem igen tud bánni, inkább professzornak való. Lásd: Welts-Schneider asszony nálam lévő kéziratos füzetének 32. oldalán olvasható feljegyzést.

együttműködés számára, ha az valóban azok összekapcsolására tesz kísérletet, akik az egyház Ige szerinti értelmezését vallják.”³⁴

Az átélt fordításra és annak hatására nézve von Kirschbaum kisasszony véleménye megegyezik a Molnár Kálmán által leírtakkal, aki ki is emelte a szép magyarosságu és bravurós tolmácsolását. A Nagyváradon megjelenő „Reformátusok Lapja” rövidesen közölte is a Barth prédikáció kivonatát,³⁵ amelyet e helyen az olvasóink elé tárunk. Azt a kérdést, hogy gyorsírással jegyezték-e le, vagy mégiscsak létezett egy kéziratos szöveg, eleinte nem állt módunkban megválaszolni, de id. Csűry István nyugalmazott lelkipásztor hagyatékában öt évvel ezelőtt még két példányban is létezett a prédikáció gépelt, gót betűs szövege. Az egyikben Barth tisztán olvasható kézírásával ez állt németül: „Sulyok István püspök úrnak a szíves fogadtatás emlékére”³⁶

Részletek dr. Barth Károly theol. Profeszornak az Oradea-újvárosi templomban október 7-én tartott prédikációjából:

„Ne nyugtalankodjék a ti szívetek: higgyetek Istenbenben és higgyetek én bennem.” (Jn 14,1)

I. Egy kedves, boldogító felhívással kezdődik a felolvasott Ige, amelyet szívesen hallgatunk és szeretnénk, hogy bárcsak igaz lenne, hogy ne nyugtalankodjék a szívünk. Jól tudjuk, mit jelent a nyugtalan szív. Nyugtalanok vagyunk a nagy és nehéz feladatok előtt, amelyeket az élet ifjakra és öregekre, asszonyokra és férfiakra ró. Nyugtalanok vagyunk azon kérdések és nyomorúságok miatt, amelyeket az élet minden nap elénk tár, a halál előtt, amely egy kedvesünket szakítja el, az előtt a tény előtt, hogy öregek leszünk, hogy betegek leszünk, és hogy a halállal szembe kell néznünk. Nyugtalanok vagyunk a világ sötétsége miatt, amelyről azt látjuk, hogy évről-évre nő, amiatt, hogy bizonytalanok és támasz nélküliek vagyunk, és közülünk mindenki a maga módján bűnös, aki nem tudja a jót cselekedni, és az élet-

³⁴ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 54. old.

³⁵ Reformátusok Lapja. X.évf. 31. sz., Nagyvárad, 1936. november 1, 377–381. old. Dr. Pálfi Józsefnek köszönöm a másolatot.

³⁶ Ft. Csűry István püspök 2013. aug. 20-i szíves szóbeli közlése. A nagyapjától származó példányokat kölcsön kérték, így most nem idézhetjük pontosan ezt a becses emléket.

ben azt kell aratnia, amit vetett és úgy kell a halállal szembe nézni, amint azt megérdemli. Ne nyugtalankodjunk az Isten igazságossága előtt?

Szívünknek ebbe a nyugtalanságába csendül bele egy hang, egy szó, amely ezt mondja: ne féljete, ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Felfigyelünk és halljuk az örömhírt, és ezt kérdezzük: Igaz-e, jogos-e, lehetséges-e, hogy ne féljünk az Isten ítélete előtt? Vajjon van-e ennek a szónak hatalma arra, hogy minket ebből a nyugtalanságból kiragadjon? Hatalom-e azzal a nyugtalansággal szemben, amelyben mi mindnyájan élünk ebben a világban, amelyben félünk és rettegünk?

És micsoda öröm, hogy az a hang, amely ezt mondja: nem pusztán a mi saját szívünknek, vagy jóakarátú embereknek a hangja, hanem az Isten szava! Isten mondja ezt a szót, s akkor ez egyszerűen s feltétlen igaz, amely az én szívem nyugtalanságának is megálljt kiált, és ha még annyira nyugtalankodom is, hogy egész lényemben remegek az előtt, amitől félek, már látom a fényt, amely bevilágít ebbe a rengeteg sötétségbe. Van egy hatalom, egy győzelem minden felett, amely engem nyugtalanít és rémíteni akar. A nyomorúságnak vége van. Ha Isten szól, s neki van ereje, hogy engem kiragadjon, tehát én nem félhetek.

Bárcsak meghallhatnánk ezt a hangot a maga egyszerűségében, mint Isten szavát, amely a mi életünkben kicsinyeknek, nagyoknak, gyülekezetben, népeknek az életében egyaránt érvényes: ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Micsoda vigasztalás volna ez, több mint vigasztalás, segítség, több mint segítség, megváltás minden nyomorúságból; több mint megváltás, az igaz élet kezdete, az igaz emberi élet kezdete. Ma halljuk Istennek ezt a szavát, amint ezt mondja, hogy ne nyugtalankodjék a ti szívetek.

II. Micsoda vigasztaló szó ez, Isten hangja; és hogyan van az, hogy mi, akik ezt hallottuk, mégis nyugtalankodók maradtunk? Nem vagyunk olyanok, mint voltunk? És szégyelljük magunkat, mert talán nem jól értettük az Igét. Ez az Ige nagy titokkal van körülvéve. Jézus ezt a szót tanítványaihoz intézte, és ezt a szót csak abban a körben hallják a maga erejében és a benne rejlő biztató bizonyossággal.

Minden azon fordul meg, hogy ezt a szót Jézus mondja. Számunkra attól függ az ereje és áldása, hogy mi az Ő tanítványai vagyunk-e, akik Tőle halljuk ezt az Igét. Mi ebben a körben élünk, ahol Jézus beszél hozzánk és tanítványai között halljuk ezt a hangot és úgy halljuk, mint Jézus szavát, a megváltást és élet üzenetét.

Jézus mondta ezt, aki egyszer s mindenkorra beszélt úgy, amint sem előtte, sem utána egyetlen ember sem szólt. Azmondotta, Aki igazságban hatalommal beszélt. Azmondotta, Akinek szava volt a sokszor kínzott, nyugtalankodó emberhez. Az Ő ajakán ez nem volt könnyű szó, olcsó vigasztalás, hanem gyógyító, erősítő, békességteljes szó volt. Ő az örök Isten egyszülött Fia, Aki maga igaz Isten volt, Aki maga Isten igaz ítélőszéke elé állott, Aki előtt bevalljuk, hogy mi életünk nyomorúságát megérdemeljük. Az örök hatalmas Isten beszélt így: Jézus Krisztus, Isten Fia, aki az Atyával egyenlő. Aki emberré lett, olyanná, mint mi, és a mi életünk nyomorúságába jött, a mi kísértéseinkbe, testvériünké lett, részt vett a szívünket betöltő rettegetben, társunk volt egész a halálig. Helyettiünk Istennek azt az ítéletét hordozta, amit nekünk kellett volna hordoznunk. Helyettiünk állott Isten ítélete elé. Ez a Jézusmondotta: ne nyugtalankodjék a ti szívetek.

Ő mondta egyszer s mindenkorra, Aki tegnap és ma és mindörökké ugyanaz. Ő most is itt beszél, mindenkinek mondja: én éretted lettem ember, éretted szenvedtem, nem hallod, hogy én mondom neked, miért nem hallhatod?

A másik feltétel az, hogy mi a Jézus tanítványai legyünk. Ez a követelmény be van-e töltve? Mi Jézus tanítványai vagyunk, kivétel nélkül, mindnyájan felvettünk egyszer a keresztség által a kegyelmi ígéretbe, ennek a Jézusnak a szövetségébe. Ő hívott minket, szólt hozzánk. Hogyne lennénk az Ő tanítványai? Nem vagyunk-e mindnyájan testének, az Ő egyházának tagjai? Nem hallgatjuk-e az Igét, nem élünk-e az úrvacsorával? Hogyne lennénk az Ő tanítványai? Vagy talán nincs minden rendben, hogy nem tudunk azzá lenni, amik vagyunk, az Ő tanítványaivá, nem halt meg érettünk, mire várunk? Ha ebbe a szent körbe beletartozunk, halljuk az Ő szavát, a testté lett Igének, a hatalmas Istennek szavát: ne nyugtalankodjék a ti szívetek.

Hogy állunk ezzel a másik feltétellel? Be van-e töltve? Tudunk-e örülni vagy habozunk, visszafordulunk? Van-e valami kérdezni valónk? Mit kérdezzünk, mi van más lehetőség, mint ez, hogy: Uram, hová menjünk, örök életnek beszéde van te nálad. Ezerszer hűtlenek voltunk, rossz tagjai voltunk a mi egyházunknak, de hála Istennek, nem tudok mást, mint ezt az egyetlen egy vigasztalást életemben és halálomban, hogy én az Uramhoz tartozom, aki Isten között és köztem békességet kötött az örökkévalóságban. Igazán az a szent közösség, amelyben az Ige hirdettetett, zárt kör. Beletartozol-e? Oh, mondj rá igent, nem büszkén, önbizalommal, hanem alázatos szívvel, mint egy az utolsók közül. Benne vagyok ebben a körben? És halld az Igét és az

Igének a békességét s az erejét, amely ma is szól hozzátok: ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Adj hálát annak, Aki győzelmet adott ezen a rettegen.

III. Jézus Krisztus szavában, amelyet tanítványához intézett, valami mást is hallottunk: Higyjete Istenben és higgyetek én bennem. A hitről szól ez a beszéd, amely azt mondja, hogy a mi szívünk nem rémülhet meg. Higyjete Istenben és higgyetek én bennem. Ezt nem úgy kell érteni, hogy először Istenben higgyünk és azután Jézus Krisztusban. Jézus Krisztus úgy mondja ezt, ha Istenben hisztek, bennem hisztek. Az Istenben való igaz hit = Jézus Krisztusban való hit. Mit értsünk ez alatt, hogy higgyünk? Mit jelent hinni? A textus a feleletet megadja, csak éppen meg kell érteni. Csodálatos dolog, de úgy van, hogy mi nem határozzuk meg a hitnek a fogalmát, és nem azután értjük meg, hogy mit jelent Istenben hinni. Mi Jézus Krisztusban hiszünk, erre hív fel az Ige. Higyjete én bennem. Ez az, ami a szívetek félelmét elűzheti. És gondoljunk arra, amit hallottunk. Az az ember, aki az ítélet alá állott, a Jézus Krisztuson keresztül hallja meg ezt a vigasztaló szót. A mi életünkben a hit azt jelenti: a Jézus Krisztus életéhez kötve lenni, benne hinni. Abból táplálkozik a hitünk, hogy Ő a mi bűnös testünket magára vette és emberré lett, olyanná, mint mi, élt és szenvedett, feltámadt és mennybe ment. Ez a fény világosítja meg a mi életünket, amely abból árad, hogy elismerjük és belátjuk, hogy a mi szegény, nyomorult létünkbe jött Jézus feltámadással és mennybemenetelével, ezt az életet felmagasztalta, megdicsőítette és ez az élet él vele és benne az Isten dicsőségére. E nélkül az élet nélkül a mi életünk el sem gondolható. Ha ez az életünk törvénye, akkor hiszünk Jézus Krisztusban. Jelenti azt, hogy engedjük, hogy Ő uralkodjék felettünk. Az alatt az igazság alatt ebben a rendben élünk, amit Jézus Krisztus hozott. Ha belátjuk ezt, akkor értjük meg, mit jelent Istenben hinni. Ha hagyjuk érvényesülni azt, ami érvényes: az Isten beszédét.

Van Urunk, aki felettünk van, erősebb, mint mi, nagyobb, mint a mi szívünk, nagyobb, mint a mi jó vagy rossz művünk. Hála Istennek, nagyobb mindennél, ami közönséges a mi életünkben, olyan hatalom, amelyből, és amely alatt élünk. És ha az Ő szava szentírás s parancs a mi életünkben, akkor hiszünk Istenben. És ha ezt értjük, mit jelent Jézus Krisztusban és ezért Istenben hinni, akkor megértjük, mit jelent ez a szó: hinni – engedelmeskedni; amennyiben a hit engedelmeskedés az Úrral szemben.

Ez a hatalom betölti a szívünket feltétlen, határtalan bizalommal. Mi magunkban szoktunk bizakodni. A művészetünkre, a tudományunkra,

a kegyességünkre vagyunk büszkék. Ennek a bizalomnak mi vagyunk az alanyai, de a hitnek és az engedelmességnek a bizodalma hozzákötöttség Istenhez, aki testvériünké lett és keresztre feszítettet és feltámadt. A bizodalom a nyugtalanság ellentéte. Végre, végre bizonyosságban lehetünk, biztos lépéseket tehetünk az élet sötétségében, ahol semmi világosság sincs. Azt jelenti: Istenben bízni, nem magunkban bízni. Hanem menni Vele fájdalomban, szenvedésben egész a halálig, a sírig és mindig vidáman. Örömet jelent ez a bizodalom. Nem úgy örülünk, hogy az élet könnyebb lesz, kevesebb dolgunk lesz, nem!

Ez az öröm nem azon nyugszik, hogy minden jól megy. Továbbra is szembe kell nézni a veszedelmekkel, körülvesz a szomorúság, vár ránk a halál. De ez a vidámság még akkor is megmarad, ha mindent elveszítünk, mert Ő győzött a halálon. Higyjete Istenben és ezért higgyetek én bennem. És ezt úgy kell érteni, mint az életünkben hirdetett parancsot. Mi szegényesen állunk ennek az Igének a nagyságával szemben, de a mi gyámoltalanságunkban halljuk, hogy szól hozzánk az Ige, azt mondja: ne félj, csak higgy! Erre talán az lesz a válaszod: de én nem tudok hinni, nem tudok imádkozni, csak egyet tudok, hogy te vagy az Úr rám nézve is, ha ezt teszed, engedelmeskedel, akkor kezdődik az igazi vidámságod. Adj a Isten, hogy az Ő Szent Lelkével világosítsa meg az Úr az Ő Igéjét a mi szívünkben, s áldhassuk azért, hogy úgy szerette az Isten a világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adta érte, hogy valaki hiszen Ő benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. (Tileagd, 1936. okt. 7.; Molnár Károly)

Az egyik újságíró, felületesen, a prédikáció üzenetéből azt tartotta fontosnak megemlíteni, hogy a prédikáció a kultúrának a valláshoz való viszonyát fejtegette valamint az egyház és az állam viszonyát. Mivel egyedül az Írás szava a mérvadó, nincs helye semmiféle papi vagy pártpolitikanak az egyházi életben. A riporter szerint azt mondta a professzor, hogy „A megoldás a Hegyi Beszédben található, csak éppen meg kéne azokat valósítani”.³⁷

³⁷ Napló.1937. okt. 9. szám, 7. old.; A Fehér Dezső által alapított Nagyvárad Napló 1936-ban már csak Napló címmel jelenhetett meg, mert amint e tanulmányban több helyen is láthatjuk, tiltott volt a magyar helységnevek használata. Kupán Árpád barátom szíves közlése.

E szívet-lelket átjáró prédikáció utóélete ugyanolyan hitvalló vitézkedéssel párosuló, mint amilyennek minősíthető a Barthék előadó körútja. Hazaérkezve, német nyelven is megjelent az egyik németországi hitvalló lelkész ajánlásával: „Ez a prédikáció egyházunk tanítójának a németországi hitvalló gyülekezetekhez küldött testvéri köszöntése. A nyáron arra kértem Barth professzort, hogy a harc és a kísértések keresztútjában álló testvérekhez megerősítés, útmutatás céljából küldjön néhány sorból álló levelet. Ime, itt a levél: Isten Igéjének magyarázata.”³⁸ Barmen-Gemarle presbitériuma³⁹ jelentette meg az igehirdetést egy hét oldalas füzetben⁴⁰, és evangéliumi büszkeségnek a tudata tölti el a késői olvasót, hogy a királyhágómelléki lelkipásztorokat, a nagyváradi hallgatóságot és a németországi hitvalló egyház gyülekezeteit 1936 karácsonyán éppen ez a prédikáció⁴¹ fűzte testvéri közösségbe annak a Karl Barthnak a világjáró szolgálatával, akit Németországban eltiltottak a prédikálástól.

„A bolsevizmusnak épp úgy vissza kell vonulni a hit elől, mint a fasizmusnak...”

Már jeleztük, hogy ennek a rövid interjúnak a meglétét a Barth iratok között mi eddig nem találtuk. A riportert, vagyis a kérdezőt (és a tolmács kilétét) sem ismerjük. Az interjú Barthék elutazásának napján, vagyis 1936. október 8-án, csütörtökön jelent meg.⁴²

³⁸ Barth tanítványának, Nagy Barnának, a németországi kiadás alapján megjelent prédikáció fordítójának a megjegyzése. A prédikáció „A vizsgálatás Igéje” címmel jelent meg az Igazság és Élet 1937./III./ 4. (áprilisi) számában a 131–138. old.

³⁹ von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 52. old.

⁴⁰ Das Wort sie sollen lassen stahn: Predigt gehalten in der Reformierten Kirche zu Großwardein (Rumänien) am 7. Oktober 1936. Montanus und Ehrenstein, 1936. A füzet nem járt a kezünkben, ezt a címet a világhálón láttuk: http://books.google.nl/books/about/Das_Wort_sie_sollen_lassen_stahn.html?id=9-jrPgAACAAJ&redir_esc=y

⁴¹ A prédikáció lelőhelye a Barth műveinek összkiadásában: Karl Bart- Gesamtausgabe. Abt.I. Predigten 1935–1952. Herausg. Hartmut Spiecker und Hinrich Stoevesandt, Zürich, 1996, 47–56. old.

⁴² Szabadság, nagyváradi napilap, i.m. 1936. okt. 8. sz. 2. old.

„A „Szabadság” munkatársának alkalma volt rövid beszélgetést folytatni az oradeai reformátusok nagynevű vendégével: Barth Károllyal. A bázeli professzornak a következő kérdéseket tettük fel:

– Tapasztalata szerint a mai tömeglelekben a nemzeti érzés áll-e fölőtte a vallásnak, vagy pedig a vallás a nemzeti érzésnek? A felfegyverzett bolsevista, vagy fasista fanatizmus visszavonul-e még valaha a tiszta keresztyén hit elől: Mi a véleménye professzor úrnak a nemzeti állam és az egyház között Németországban jelenleg folyamatban lévő küzdelemről?

Barth professzor, kérdéseinkre a következőkben válaszolt:

– Mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy az, amit ma nemzeti érzésnek nevezünk, nem a régi értelmű politikum többé, hanem világnézet, sőt maga is hit. Az önök kérdése tehát úgy fogalmazható, hogy mi a viszonya a nemzeti és vallási hitnek? Tulajdonképpen ezen a kapcsolaton áll vagy bukik az egyházak léte is. Ha a vallási hitnek sikerül megeremtenie a maga jó befolyását a nemzeti hitre, nincs mit félnünk a tömeglelektől, de ha ez be nem következik, az egyház csődöt mondhat. A fasizmus és bolsevizmus föltétlenül vissza kell, hogy vonuljon a vallási hit elől. Ebben a harcban azonban az egyház külső erősségeiből, hatalmából igen valószínűen sokat fog veszíteni. Ha e földi veszteségre az egyház készen áll, akkor nincs mitől tartania, különben a fasizmus és bolsevizmus háttérbe szorítása a vallás által technikailag csaknem lehetetlen. A nemzeti állam és az egyház között folyamatban lévő harc végső kimenetelére nézve Németország lesz a példaadás a többi államok szempontjából. Én nem csodálom, hogy ugyanaz a Németország, amely hajdan a reformáció bölcsőjét ringatta, ma legnagyobb ellensége az egyháznak. Azért nevezem Németországot legnagyobb ellenségnek, mert veszélyesebbnek tartom a keresztyénségre akár az orosz, akár a spanyol bolsevizmusnál. Míg ugyanis Orosz- és Spanyolország külső erőszakkal nyomja el a vallási megnyilvánulásokat, addig Németország a maga nemzeti hitét szegezi szembe a vallási hittel. Ahol a hívőket csak fenyegetik, vagy megfélemlítik, ott a vallás nem szűnik meg létezni. Ezerszer veszedelmesebb azonban az, ha az igazság helyett a rabulisztikát nyomultatják be az egyházba, aminthogy az manapság Németországban történik. Egészen különvéleményem azonban, hogy a nemzeti szocializmus még így sem fog diadalt ülni a vallási hiten.”

Barth prófétai látása hellyel-közzel beteljesedett, bátor szókimondása miatt pedig azt szeretnénk, hogy németre⁴³ való fordítása révén, a hajdani figyelmeztetése közismertté váljon. Bizonyára az óvatosság és a tapintat diktálta, hogy nem esett szó a zsidók kegyetlen üldözéséről

⁴³ „Ein Mitarbeiter der Zeitung „Szabadság“ hatte die Gelegenheit, um ein kurzes Gespräch mit Karl Barth, ein sehr renommierter Gast der Reformierten Grosswardeins (Oradea/Nagyvárad), zu führen.

Dem Professor aus Basel wurden folgende Fragen gestellt:

– Steht ihrer Meinung nach im gegenwärtigen kollektiven Bewusstsein das Nationalgefühl über dem Glauben, oder der Glaube über dem Nationalgefühl? Wird der bewaffnete Bolschewismus oder der faschistische Fanatismus jemals weichen vor dem reinen christlichen Glauben? Was ist Ihre Meinung zu dem momentan in Deutschland herrschenden Streit zwischen dem Nationalstaat und der Kirche?

Professor Barth antwortete folgendermaßen auf diese Fragen:

– In erster Linie muss klargestellt werden, dass unser heutiges Verständnis des Begriffes „Nationalgefühl“ nicht mehr als Politikum im ursprünglichen Sinne des Wortes gedeutet wird, sondern ein Weltbild ist, dass sogar als „Glaube“ bezeichnet werden kann.

Ihre Frage lässt sich vielleicht auch folgendermaßen formulieren: „Was ist das Verhältnis zwischen dem nationalen und dem religiösen Glauben“?

Im Grunde genommen hängt die ganze Existenz der Kirche von diesem Verhältnis ab. Wenn der religiöse Glaube imstande wäre, seinen eigenen, guten Einfluss auf den nationalen Glauben auszuüben, so bräuchten wir die „Massenseele“ nicht zu fürchten. Ist dieses aber nicht der Fall, dann könnte das den Untergang der Kirche bedeuten.

Darum ist es absolut notwendig, dass der Faschismus und der Bolschewismus dem religiösen Glauben weichen. In diesem Kampf wird die Kirche aller Wahrscheinlichkeit nach viel von ihrer äußerlichen Macht und Kraft einbüßen. Wenn sie bereit ist, diesen irdischen Verlust zu tragen, dann braucht sie sich nicht zu fürchten. Ist dieses nicht der Fall, so ist das Zurückdrängen des Faschismus und Bolschewismus durch den religiösen Glauben technisch gesehen unmöglich.

Im Hinblick auf die Ergebnisse des heutigen Streites zwischen dem Nationalstaat und der Kirche wird Deutschland als ein Beispiel für alle anderen Länder gesehen werden.

Es überrascht mich nicht, dass gerade Deutschland, einst die Wiege der Reformation, heute der größte Feind der Kirche ist. Ich benenne Deutschland als größten Feind, weil ich dieses Land als eine ernstere Gefahr für das Christentum sehe als den russischen oder spanischen Bolschewismus.

Während Russland und Spanien mit äußerlicher Gewalt religiöse Manifestierungen unterdrücken, stellt Deutschland den nationalen Glauben gegenüber dem religiösen Glauben. Wo Gläubige unterdrückt und eingeschüchtert werden, da hört der Glaube nicht auf zu bestehen. Es ist tausendmal gefährlicher, wenn anstelle von Wahrheit irreführende Rabulistik in der Kirche aufgezwungen wird, so wie es heutzutage in Deutschland geschieht.

Dennoch ist es meine persönliche Überzeugung, dass der Nationalsozialismus selbst auf diese Art und Weise nicht triumphieren wird über dem religiösen Glauben.”

vagy a romániai állapotok bírálatáról. Az 1936-os „Levél” a bizonyítéka annak, hogy Kolozsvár és Nagyvárad felkeresése után, a meghívottaknak és a vendéglátóknak kölcsönös volt a tájékoztatási és helyzetfelmérési igényük, von Kirschbaum kisasszony egyenesen az egyház „romániai fogságáról” ír. „Tilos minden olyan rendezvény, mely nem kimondottan egyházi jellegű. Karl előadásai „Isten kegyelmi kiválasztásáról” csak, mint „vallásos gyakorlat” engedélyeztetett!”⁴⁴ Barthéknak tudomásuk van arról, hogy az egyházi lapokat is cenzúrázzák, és hogy a lelkipásztorokat besúgók veszik körül. A gyermekek román iskolákba való kényszerítése, a kiharcolt felekezeti iskolák keserves fenntartása, a magyar nyelvhasználat korlátozása: ezekről mind hallottak. Csak a készőlő temetői törvényről nem olvasunk, arról hogy román felírata kell legyen a sírköveknek... A magyarokat nemzetiségi alapon szorítják ki munkahelyeikről, dolgozni Bukarestbe vándorolnak, előbb-utóbb az ortodox egyházban kötnek ki. Jogosan írja tehát: „Ez az egyház egy gondok között élő egyház. Ez a nagy nyomorúság itt és most, mint bárhol a világon, egyszerre jelent nagy-nagy reménységet és nagy-nagy veszélyt is. Hiszen nemcsak az egyház, hanem a nép is igen szorult helyzetbe került. Sok mindent láttunk, melyek hittel és reménységgel töltöttek el bennünket az erdélyi református egyház tekintetében, de ugyanakkor – s a gondolataink ismét haza szállnak – sok mindent láttunk, melyek mintha útját állnák az Ige vigasztalásának és ígéreteinek. Még sohasem találkoztunk az egyház és nemzet problémáinak ilyen közvetlen, elementáris és valóságos szövevényével. Az egyházhoz, mely az Ige helyes hirdetéséért és meghallásáért küzd, egy nagyon elszánt akarat is társul, és pedig az, hogy éppen az egyházban és annak segítségével őrizze ezt a népet. Romániai fogságában maga az egyház, a magyar kultúra és nyelv hordozója, a magyar hagyományok ápolója és megtartója, az ifjúság nevelésének felelőse.”⁴⁵

Az összegezés, az egyházra háruló felelősség ilyen lényegbevágóan való megfogalmazása és főleg az azzal való együttérzés, svájci-német te-

⁴⁴ Von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 43. old.

⁴⁵ Von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 44. old.

ológusaink féltő szeretete a megrendülésen túl a mai olvasóra is vigasztalólag hat.

Nagyváradon, nem is sejtve, hogy Barthék sokkal többet láttak, halottak és tudnak, az egyházzal és a nemzetről szóló kérdés megbeszélésekor az egyik idősebb lelkipásztor keserűen fakadt ki és a szemükbe mondta: „Hát persze, Ön német és nyugatról jött, hogyan is érthetné a helyzetünket itt keleten?”⁴⁶ Ezt a megnyilatkozást azonban nem veték rossz néven, sőt jónak tartották, hogy ilyen nyíltan mondták ki azt, ami Barthékat is enyhe nyugtalansággal töltötte el az utazásuk folyamán. Azon a következtetésen viszont, amelyet az alábbiakban idézünk, ma is elgondolkozhatunk: íme, a legjobb indulatú külföldi szimpatizánsaink is úgy látták, mintha a magyar református egyháznak teljesen az államhoz viszonyuló döntésétől függött volna a helyzete, a jövő és a háború vagy a béke ügye, jóllehet ez utóbbit nem nevezi néven.

Egy dolog biztos: míg a bolsevista veszedelemtől szóló barthi nyilatkozat elfogadhatónak tűnt, a fasiszmuossal való párhuzamba állítása nem kis bátorságról tanúskodott és valószínűleg ezért került elhallgatásra ez az interjú az elmúlt évtizedekben. A Barmeni Hitvallás ismeretében teljesen nyilvánvaló, hogy az egyház számára mindkét ideológia tisztátalan, és fertőző voltuk miatt a keresztyén ember elhatárolódik az újpogányság „hitétől”. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a nacionalista politika sohasem akarta elismerni a királyhágómelléki egyházkerületet, sem az első, sem a második világháború után, mivel olyan intézménynek tartotta, amely a pusztaság létével is a beolvasztás útjában állott. Barth nagyváradi látogatásának elmosódása szoros összefüggésben áll a hozzá kapcsolódó emlékek szándékos elfeledtetésével.

Függelék:

Barth nagyváradi prédikációjának teljes szövege

Az emlékeztetést részben úgy hidalhatjuk át, hogy végre a teljes váradi prédikáció német és magyar szövegét közöljük, miközben abban reménykedünk, hogy a jövőben csak előkerül egy váradi Barth-fény-

⁴⁶ Von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 53. old.

kép, vagy olyan részletes nagyváradi összefoglaló, mint a Tavasz Sándor-féle kolozsvári jegyzőkönyv az ottani látogatásról.

Az eredeti prédikációt a hozzáfűzött apparátussal együtt közöljük, amely a kiadó munkája.⁴⁷

Johannes 14,1

7. Oktober 1936, Reformierte Stadtkirche Großwardein^{a)}

Jesus sprach zu seinen Jüngern: Euer Herz erschrecke nicht! Glaubet an Gott und glaubet an mich!

Euer Herz erschrecke nicht!

Nicht wahr, das sind liebe, freundliche, wohlthuende Worte, die wir gern hören und gerne richtig hören möchten in unseren Herzen, daß es wahr würde in uns, daß unser Herz nicht mehr erschrecke? Wir wissen es ja nur zu gut, was das heißt, ein erschrockenes Herz haben. Wir sind erschrocken vor den großen und schweren Aufgaben, die das Leben uns allen, den Alten und den Jungen, den Männern und den Frauen stellt. Wir sind erschrocken vor den Fragen und Sorgen und Nöten, die das Leben uns nun täglich bringt. Wir sind wohl alle erschrocken vor dem Tod, der uns einen lieben Menschen weggenommen hat. Wir sind erschrocken angesichts der Tatsache, daß wir älter werden und krank werden können und dem Tod entgegengehen müssen. Wir sind erschrocken vor der Finsternis der Welt, dieser Finsternis, die uns denken lassen möchte, sie nehme von Jahr zu Jahr zu, vor der Macht der Lüge, der Gewalt und des Unrechts, von der wir alle beherrscht sind. Und wir sind wohl auch erschrocken vor der Tatsache unserer eigenen großen Unwissenheit und Hilflosigkeit, vor der Erkenntnis, daß wir alle, jeder in seiner Weise, Sünder sind, die nicht das Rechte tun und die in der Not und Qual des Lebens ernten müssen, was sie gesät haben [vgl. Gal. 6,7], und die endlich dem Tod entgegengehen müssen als solche, die den Tod verdient haben. Müssen /2/ wir nicht erschrecken vor dem allem? Stehen wir nicht alle in Gottes Hand und in Gottes Gericht? Wie sollten wir das leugnen können?

Aber nun ertönt in diese unsere Lage hinein, in diese Erschrockenheit unserer Herzen hinein eine Stimme und spricht: Euer Herz

⁴⁷ Karl Barth: Predigten 1935–1952. Gesamtausgabe. Herausgegeben von Hartmut Spieker und Hinrich Stoevesandt. Theologischer Verlag Zürich, 1996. 47–56. old.

erschrecke nicht! Nicht wahr, da lauschen wir, da horchen wir auf, da hören wir eine gute Botschaft, da fragen wir uns wohl: Hat diese Stimme recht, ist das denn möglich, *nicht zu erschrecken* mitten im Gericht Gottes? Und da fragen wir uns wohl: Hat denn diese Stimme Macht, uns herauszurufen, herauszureißen aus der Erschrockenheit unseres Herzens? Gibt es das, eine Gewalt gegenüber der Macht des Schreckens, unter der wir stehen? Gibt es das, einen Sieg über die Welt, in der wir Angst haben [vgl. Joh. 16,33]? – Wenn es nun so wäre, daß die Stimme, die uns das sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, nicht etwa bloß die Stimme unseres eigenen Herzens wäre oder die Stimme eines guten, wohlmeinenden Menschen, sondern die Stimme des ewigen Gottes selber, müßten wir uns dann nicht sagen: Wenn Gott mir das sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, dann gilt es, dann ist es einfach wahr, dann ist dem Erschrecken meines Herzens Einhalt geboten, dann ist dem Menschen ein Ende gesetzt, und wenn mein Herz noch zittert, und wenn meine Seele noch unruhig ist, und wenn ich in meinem ganzen Wesen noch bebe und erschrocken bin vor dem, was mir Angst macht, vor Gottes Gericht, so sehe ich doch schon das Licht, das hineinleuchtet in diese meine Dunkelheit, und weiß: Es gibt eine Gewalt, es gibt einen Sieg über Alles, was mich erschrocken machen will. Es gibt ein Ende dieser meiner Not. Wenn Gott es mir sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, dann ist es wahr und dann hat es Kraft, dann kann ich im letzten, tiefsten Grund nicht mehr erschrecken. Oh, liebe Freunde, wenn wir sie jetzt hören könnten, diese Stimme, in aller Einfalt und Offenheit und Freudigkeit, wenn wir sie hören könnten als Gottes Stimme, diese Stimme, die hineinruft in unser Leben, in das Leben der Großen und der Kleinen, in das Leben jedes Einzelnen und unser aller, in das Leben der Völker und der Menschheit hinein: Euer Herz erschrecke nicht! Was wäre das für ein Trost! Und mehr als Trost: Was wäre das für eine Hilfe!^{b)} Und mehr als Hilfe: Was wäre das für eine Erlösung von den Übeln, die uns quälen! Und mehr als Erlösung: Was wäre das für ein Beginn eines neuen Lebens, das Leben von Menschen, die leben dürfen mit einem unerschrockenen Herzen. Können wir sie hören, werden wir sie hören, diese Gottesstimme, die uns auch heute und hier das zu sagen hat, was wir hören sollen: Euer Herz erschrecke nicht!

Liebe Freunde, wie kommt es dazu, daß wir diese Stimme hören, wirklich hören können: Euer Herz erschrecke nicht!? Wir fühlen es wohl: es ist eine gute, liebe, tröstliche Stimme, und wir lassen es uns auch wohl sagen: /3/ sie ist Gottes Stimme, und doch erreicht sie uns nicht. Und doch sind wir immer noch erschrocken, und doch gleitet dieses Wort immer noch ab an unseren Herzen, und wir bleiben zurück als die, die wir waren. Und wir müssen uns schämen und müssen leiden und müssen dastehen als die, die hören und doch nicht hören. Wirklich, dieses Wort ist von einem großen Geheimnis umgeben! Euer Herz erschrecke nicht! Das ist nicht ein Wort, das von irgend Jemandem zu irgendwelchen Menschen gesagt ist. *Jesus sprach zu seinen Jüngern*. Mit diesen beiden Worten: *Jesus* und *seine Jünger* wird uns gesagt, daß dieses Wort in einem ganz bestimmten geschlossenen Kreis gesprochen ist und in diesem Kreis und nur in diesem Kreis gehört, wirklich gehört wird in seiner Kraft und mit der ganzen seligmachenden Gewalt, die ihm innewohnt. Es kommt darauf an, liebe Freunde, daß *Jesus* das sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, und es kommt darauf an, daß wir *seine Jünger*, unter seinen Jüngern seien, um es von ihm zu hören: Euer Herz erschrecke nicht! Dann, wenn wir in diesem Kreis stehen, wenn Jesus zu uns redet und wenn wir unter seinen Jüngern sind, dann hören wir diese Stimme und hören sie als Gottesstimme, als die Stimme der Erlösung und des Lebens.

Jesus hat es gesagt: Euer Herz erschrecke nicht! Das heißt: Der hat es gesagt, der mit göttlicher Autorität, mit Gewalt und in der Wahrheit geredet hat wie keiner vor und keiner nach ihm. Der hat es gesagt, der es sagen durfte zu uns so vielfach gequälten und bedrängten und betrübten Menschen, in dessen Mund es keine billige Tröstung, sondern trostvolle, friedevolle Wahrheit ist. Der hat es gesagt: Euer Herz erschrecke nicht, der selber der ewige Gott war, selber der göttliche Richter, der uns sündige Menschen vor seinen Richterstuhl ruft, vor dem wir als Angeklagte erscheinen müssen [vgl. 2. Kor. 5,10], vor dessen Augen wir alle uns erkennen und bekennen müssen als solche, die in Not und Drangsal ihres Lebens [sind], die den Tod tausendmal verdient haben. Der ewige, der heilige, der allmächtige Gott hat hier gesprochen. Denn das ist Jesus Christus, Gottes eingeborener Sohn, dem Vater gleich von

Ewigkeit und eines Wesens mit ihm^{c)}, mit ihm der Schöpfer, mit ihm der Versöhner, mit ihm der Erlöser unseres Lebens. Dieser ewige Gottessohn ist Mensch geworden und eingegangen in die ganze Qual und Not unseres Lebens, ist unser Bruder geworden in der Anfechtung und Not des Fleisches, unser Genosse geworden bis in den Tod hinein, teilhaftig geworden jenes Schreckens, der unser Herz erfüllt, sich beugend unter Gottes Gericht. Jawohl, *Gott selber* trägt an unserer Stelle die Strafe, die wir tragen sollten. Er, dieser Jesus, hat gesprochen: Euer Herz erschrecke nicht! Er hat es gesprochen ein für allemal: er gestern, heute und in Ewigkeit [vgl. Hebr. 13,8]. Er redet auch jetzt und hier, er sagt es jedem von /4/ uns: Hier bin ich für dich Mensch geworden, und nun *höre!* Kannst du nicht hören, wenn *ich* es dir sage?

Die andere Bedingung, die erfüllt sein muß, damit wir wirklich hören können, ist die, daß wir dieses Jesus *Jünger* seien. Können wir hier mit der gleichen Gewißheit sagen: die Bedingung ist erfüllt? Wir *sind* Jesu Jünger? Die Verheißung, daß wir es sein sollen, ist ausnahmslos einem jeden von uns gegeben. Wir sind alle im Bund der Taufe aufgenommen worden in die Verheißung der Gnade, und das heißt: in die Verheißung der Teilnahme an der Jüngerschaft dieses Jesus, des Gottessohnes im Fleisch. Wir gehören ihm, er hat uns gerufen, wie sollten wir nicht seine Jünger sein? Sind wir es? Sind wir nicht alle Glieder an seinem Leib [vgl. Eph. 5,30], Glieder seiner heiligen *Kirche*? Haben wir nicht Anteil am Wort, am Sakrament, haben wir nicht Anteil an der Gnade der Verkündigung? An der Gnade des Glaubens? Wie sollten wir seine Jünger nicht sein? Ist nicht Alles in Ordnung von ihm aus? Was braucht es noch, als daß wir fröhlich, zuversichtlich, gehorsam das seien, was wir sind: Christen? Hat er uns nicht genannt nach seinem Namen? Ist er nicht für uns gestorben und auferstanden? Auf was warten wir noch, um unser Recht als seine Jünger anzutreten? Um einzugehen in jenen heiligen Kreis und also sein Wort, das Wort des ewigen Gottessohnes im Fleisch zu hören als tröstliche Gottesstimme: Euer Herz erschrecke nicht! –

Wie steht es mit dieser zweiten Bedingung? Ist sie erfüllt, oder zögern wir hier? Weichen wir hier zurück? Haben wir hier etwas zu fragen? Aber, liebe Freunde, was sollte hier zu fragen sein? Was gibt es hier für eine andere Möglichkeit, als daß wir erkennen und bekennen: Herr, wohin sollen wir gehen? Du hast Worte des ewigen Lebens [Joh. 6,68]! Wie

sollten wir etwas Anderes tun und denken als das: wir sind tausendmal ungehorsam gewesen, tausendmal schlechte Jünger Jesu, tausendmal schlechte Glieder unserer christlichen Kirche. Aber Gott sei Dank: Ich weiß nichts Anderes, als daß dies mein einziger Trost im Leben und im Sterben ist, daß ich meinem Heiland angehören darf^{d)}, der zwischen mir und Gott, zwischen Gott und mir *Frieden* gestiftet hat in alle Ewigkeit. Wirklich, der Kreis, der heilige Kreis, in welchem das Wort gesprochen ist und zu hören ist, das Wort: Euer Herz erschrecke nicht! – dieser Kreis *ist* geschlossen. Sag du jetzt auch Ja dazu, gewiß aus einem demütigen und verzagten Herzen, nicht aus dem stolzen Bewußtsein, ein frommer Christ zu sein, sondern eingedenk dessen, daß du der Letzte bist, der dessen würdig ist. Aber sage Ja zu Gottes Gnade, und schon stehst du *in* dem Kreis und hörst das Wort, und das Wort darf seinen Segen und seinen Frieden und seine Kraft auch an dir, es wird es heute abend hier an uns allen bewähren: Euer Herz /5/ erschrecke nicht! Gott sei Dank, der uns den Sieg *gegeben* hat [1. Kor. 15,57] in Jesus Christus, der uns erlaubt hat, einzutreten und zu hören, was *er* uns gesagt hat.

In unseren Herzen ist jetzt ganz gewiß die Frage: Wie soll denn das zugehen, daß wir durch die Kraft des Wortes Jesu als seine Jünger nicht mehr erschrecken? Ja, wie soll das zugehen? Wir haben in unserem Textwort noch etwas Anderes gehört, und darauf laßt uns jetzt zum Schluß noch achten: Es heißt: Euer Herz erschrecke nicht! *Glaubet an Gott und glaubet an mich!* Dieses Wort vom Glauben, das ist die rechte Erinnerung, wie es dazu kommen soll, daß unsere Herzen wirklich nicht mehr erschrecken. Glaubet an Gott und glaubet an mich!, heißt es. Das ist nicht so zu verstehen, als sollten wir zuerst an Gott glauben und dann auch an Jesus. Der rechte Glaube an Gott ist der Glaube an Jesus Christus. – Ja, da haben wir alle uns schon oft gefragt und fragen uns immer wieder: Was ist denn eigentlich damit gemeint, wenn uns gesagt wird, daß wir glauben sollen? Glauben dürfen? Was ist der Glaube? Unser Text gibt uns die Antwort, daß wir, was Glauben ist, nur verstehen können aus dem, an das, nein an den wir glauben dürfen und glauben sollen. Es ist merkwürdig, aber es ist so: wir können nicht zuerst erkennen und sagen, was Glaube an sich ist. Sondern wir müssen, was Glaube ist, verstehen lernen daraus, daß der Glaube Glaube an Jesus Christus ist.

Auch dies, daß wir an Gott glauben dürfen und sollen, können wir nur da verstehen, wo wir erkennen, daß wir aufgerufen sind, an Jesus Christus zu glauben. Glaubet an *mich!* Und nun denken wir an Alles, was wir eben gehört haben von Jesus Christus, dem Gottessohn im Fleisch, dem Richter, der sich selber unter das Gericht gebeugt hat, dem Heiligen, der für unsere Sünde genug getan hat. An ihn glauben, das heißt: in unserem Leben an ihn, an die Tatsache dieses Lebens des Gottessohnes gebunden sein. An ihn glauben, das heißt davon leben, daß er unser armes, sündiges Fleisch sich zu eigen gemacht, daß er Mensch geworden ist wie wir und daß er in diesem unserem menschlichen Wesen gelebt und gelitten hat, gestorben ist und auferstanden und aufgefahren ist gen Himmel. Wenn diese Tatsache das Licht ist, das unser Leben erleuchtet, wenn wir uns selber sehen und verstehen dürfen in diesem Licht, wenn wir lernen und einsehen: was wir jetzt leiden als Menschen in unserer Armseligkeit und notvollen Existenz, das ist in Jesus Christus aufgenommen in die Gemeinschaft mit Gott, das ist von ihm getragen, das ist in seiner Verkehrtheit und in seiner Not auch sein Wesen gewesen, das hat er aber auch gut gemacht, das hat er in seiner Auferstehung von den Toten und in seiner Himmelfahrt überbracht zu seinem Vater im Himmel, so daß unser armes Leben jetzt schon richtig und heilig /6/ ist und in ihm in der Herrlichkeit Gottes – seht, wenn dieses Licht von Jesus Christus hineinfällt in unser Leben, wenn das gilt, wenn das das Gesetz unseres Lebens ist, dann *glauben* wir an Jesus Christus. Glauben an Jesus Christus, das heißt unter der Ordnung stehen, die er nach dem Willen Gottes aufgerichtet hat. Wenn wir das einsehen, dann können wir auch verstehen, was es heißt: an *Gott* glauben. An Gott glauben, das heißt gelten lassen, was in Jesus Christus wahr geworden ist. An Gott glauben, das heißt einen Herrn haben, der größer ist als wir selber, größer als unser Herz [l. Joh. 3,20], größer als unsere guten und unsere bösen Werke. Unendlich viel größer als das Beste, was wir Menschen jemals auf den Plan stellen könnten. Aber, ihm sei Dank, auch unendlich viel größer als der Schatten und die Finsternis und die Gemeinheit, die in unseren Herzen möglich und wirklich sind. Wenn er der Herr ist in unserem Leben, wenn sein Wort die Macht ist, unter der unser Leben gelebt wird, wenn sein Gebot als das Gebot dieses strengen und heiligen und gütigen Herrn, des Herrn, der Sünden vergibt und ein neues Leben

in uns schafft, aufgerichtet steht in unserem Leben, dann glauben wir an Gott. Wir glauben wirklich an Gott, wenn und indem wir an Jesus Christus glauben.

Und wenn wir verstehen, was es heißt, an Jesus Christus und – weil an ihn – darum an Gott glauben, dann können wir jetzt vielleicht noch ein Wort sagen darüber, was Glauben an sich und als solches heißt. Glauben ist eine ernste und strenge Sache. Glauben heißt gehorchen. Aber eben indem der Glaube ganz schlicht – aber gründlich – Gehorsam gegen den Herrn ist, kann es nicht anders sein, als daß er unser Herz erfüllt mit einem unbedingten und grenzenlosen Vertrauen, mit einem Vertrauen, in welchem wir nun auch tatsächlich leben dürfen. Unser Leben hat nun aufgehört, unsere eigene Sache zu sein. Wir haben es nun in die Hände des Herrn gelegt. Nicht wahr, wir möchten ja alle so gern vertrauen? Ach, wenn wir es doch könnten! Aber all unser Vertrauen, das Vertrauen des Menschen auf sich selbst und auf Andere, auf seine Kunst und Wissenschaft und Frömmigkeit, auf das, was er innerlich und äußerlich zustande zu bringen vermag, dieses Vertrauen pflegt immer wieder zuschanden zu werden. Es gibt nur ein wirkliches und mögliches Vertrauen. Dieses aber hat in aller Not und Enttäuschung unseres Lebens ganze Kraft. Es ist das Vertrauen auf Gott, und das heißt auf Jesus Christus, das Vertrauen des Glaubens, das Vertrauen jenes Gehorsams, das Vertrauen in jenem Gebundensein an ihn, der für uns der Unsrige, unser Bruder ist, für uns gekreuzigt wurde und für uns auferstanden und zum Vater gegangen ist. Vertrauen, das ist das Gegenteil von allem Erschrecken. Vertrauen, das heißt, endlich, endlich Sicherheit haben. Endlich, endlich gewisse Tritte tun [vgl. Hebr. 12,13] dürfen inmitten /7/ der großen Anfechtung des Lebens. Vertrauen, das heißt in der Finsternis das Licht sehen und leuchten lassen. Eben darum kann nur *Gottvertrauen* und in keiner Weise Selbstvertrauen das wirkliche und mögliche Vertrauen sein, nach dem wir alle uns sehnen. Als *Gottvertrauen* aber wird es wirklich jene Zuversicht sein, die sagen darf:

Ich will gehn in Angst und Not,
ich will gehn bis in den Tod,
ich will gehn ins Grab hinein
und doch immer fröhlich sein!^{e)}

Jawohl: Vertrauen heißt Fröhlichkeit. Meine Freunde, nicht jene Fröhlichkeit, die darauf beruht, daß wir das Leben leicht nehmen können, daß wir uns zu helfen wissen, daß es uns eben bisher gut gegangen ist und daß uns von allerhand Menschen geholfen werde. Nein, Vertrauen ist die Fröhlichkeit derer, die verloren sind, die Fröhlichkeit der Traurigen, die Fröhlichkeit derer, die ohne Rettung dem Tod gegenüberstehen. Aber gerade so ist Vertrauen echte Fröhlichkeit, das Standhalten im Gehaltensein durch Gott, wo Alles, wirklich Alles uns verläßt^{f)} und alle, wirklich alle Freude uns vergehen müßte.

Glaubet an Gott und glaubet an mich! Glaubet an mich, und darum glaubet an Gott! Gehorchet, und darum vertrauet! Und darum seid fröhlich, und darum: euer Herz erschrecke nicht! So ist es gemeint, so haben wir ihn zu verstehen, diesen gewaltigen, in unser Leben hineingerufenen Befehl, dieses so freundliche und tröstliche Wort: euer Herz erschrecke nicht! – Haben wir es uns jetzt zu eigen gemacht? Ach, nicht wahr, wie armselig stehen wir immer noch da gegenüber diesem Wort! Wie wenig wissen wir immer noch damit anzufangen! So wollen wir es uns denn gerade in dieser unserer Armseligkeit gesagt sein lassen, damit es etwas mit uns anfangen: Euer Herz erschrecke nicht! Wir möchten wohl fragen: Ach, wer bin ich, daß ich mir das gesagt sein lassen dürfte? Wir möchten wohl wieder und wieder fragen, ob wir denn Leute sind, die glauben können. Lassen wir uns gesagt sein, daß dieses Wort: Euer Herz erschrecke nicht! gerade auch in diese unsere letzten und tiefsten Nöte hinein gesagt ist. Wir dürfen sie ausbreiten vor Ihm, der das zu uns gesagt hat; wir dürfen und sollen ihm gestehen: Da bin ich und kann nicht fromm sein, kann nicht beten, kann nicht glauben, weiß nicht, wie man das alles macht. Ich weiß nur das Eine, daß du der Herr, auch mein Herr bist. Meine Freunde, wenn wir nur das wissen und gestehen, dann haben wir schon gehorcht und geglaubt, dann ist es schon geschehen, was geschehen muß, dann ist der Glaube schon da in unseren Herzen in seiner ganzen Kraft gegen alles Erschrecken. Gott gebe uns allen die Macht seines Wortes, daß wir es hören in seiner ganzen Tiefe, wie es uns gesagt ist! Komm, heiliger Geist, und erleuchte die Herzen deiner Gläubigen!^{g)} So dürfen wir bitten, und so werden wir nicht umsonst bitten. Denn also hat Gott die Welt geliebt, daß er seinen eingeborenen Sohn gab, auf daß alle, die an

ihn glauben, nicht verloren werden, sondern das ewige Leben haben [Joh. 3,16]. Amen.

a.) Am 23.9.1936 brach Barth, begleitet von Charlotte von Kirschbaum und eine Woche lang auch von seinem Freund Rudolf Pestalozzi, zu einer Reise nach Ungarn und dem (seit 1919 zu Rumänien gehörenden) Siebenbürgen auf. Am 7. Oktober, einem Mittwoch, kam er von Klausenburg nach Großwardein (rumänisch: Oradea, ungarisch: Nagyvárad), wo er am Spätnachmittag in der Großen reformierten Kirche diese Predigt hielt. Ein maschinenschriftlich vervielfältigter Bericht Ch. von Kirschbaums über diese Reise (im Karl Barth-Archiv) veranschaulicht die näheren Umstände, die die Besucher an die kirchlichen Verhältnisse im damaligen Deutschland erinnerten: «Auch hier paart sich der kirchliche Wille zur Volkskirche mit einem starren Konfessionalismus. Wir hörten nicht selten Töne, die unsere Gedanken nach <Erlangen> wandern ließen. Spricht man dort vom <Luthertum> als der dem Deutschen zugeordneten Konfession, so weiß der Ungar in beredten Worten dasselbe für sich vom Calvinismus auszusagen. <Das reformierte Bekenntnis ist die echte magyarische Religion!>» Die ungarischen Gemeinden hatten vor allem unter der Minderheitssituation im rumänischen Staat zu leiden. So heißt es in dem Bericht zur Textwahl für den Gottesdienst: «Als Karl vor der Predigt sich erkundigte, welchen Text er wählen sollte für die ihm völlig unbekannte Gemeinde, da wurde ihm nur entgegnet: es ist Gemeinde in großer Not, vielleicht in verzweifelter Not.» Und zum Ablauf des Gottesdienstes, bei dem Barth «den ungarischen Talar, einen merkwürdig kleidsamen Überwurf aus schwarzer Seide» trug: «Inmitten dieser von Gefahren umgebenen und ihnen zum Teil vielleicht längst verfallenen Kirche lebt durch alles hindurch das Bemühen, das Wort zu hören und zu verkündigen. ... Als der junge Pfarrer [Karl] Molnár in Großwardein neben Karl auf der Kanzel stand und dessen Predigt ... in seiner eigenen Sprache zu seiner eigenen Sache machte – man merkte es wohl: das war nicht nur Übersetzung, das war gehörtes und gesprochenes Wort –, da war das ein Vorgang von gleichnishafter Brüderlichkeit...»

b.) Zeilenvertauschung im Erstdruck, wo an dieser Stelle der Passus folgt, der an den Schluß des Absatzes gehört: «diese Gottesstimme...» (etc.).

c.) Vgl. den 2. Artikel des Symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum: «... consubstantialem Patri...»

d.) Vgl. Heidelberger Katechismus, Frage 1, BSRK 682,20ff.

e.) Anfang der letzten (15.) Strophe von P. Gerhardt's Lied «Auf den Nebel folgt die Sonne», einem «Danklied nach ausgestandenem großen Kummer und Bedrängnis», in: P. Gerhardt, *Dichtungen und Schriften*, hrsg. von E. von Cranach-Sichart, München 1957, S.301; auch in: *Evangelisches Gesangbuch für Rheinland und Westfalen*, Dortmund 1930, 462, Strophe 7. – Drei hier nicht zitierte Zeilen schließen die 15. Strophe ab:

Wem der Stärkste bei will stehn,
wen der Höchste will erhöhn,
kann nicht ganz zugrunde gehn.

f.) Vgl. aus Strophe 2 des Liedes «Singt, singt Jehovah neue Lieder» (nach Ps. 98) von M. Jorissen (1806), GERS (1891) 20; GERS (1952) 25; EG 286: «Er trägt sein Volk auf seinen Armen und hilft, wenn alles uns verläßt.»

g.) Vgl. den nach der lateinischen Antiphon «Veni sancte spiritus» eingedeutschten Choral «Komm, Heiliger Geist», EG 125. Der Text steht nicht in den Schweizer Kirchengesangbüchern von 1891 und 1952. Barth war aber wohl mit dem Lied aus seinen Bonner Jahren vertraut. Es findet sich in: *Evangelisches Gesangbuch für Rheinland und Westfalen* (1930) als Nr. 5 im Anhang; dort: «... und erfüll die Herzen...»

Ezen prédikáció alább közölt teljes magyar fordítását⁴⁸ Nagy Barna készítette, ő szintén Barth tanítványa volt Bonnban.

A vigasztalás Igéje

„Monda Jézus az ő tanítványainak: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek énbennem.*” (Jn 14,1)

Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Ugye kedves, barátságos és jótékony szavak ezek, amelyeket örömmel hallunk és szeretnők igazán meghallani a mi szívünkben, hogy valóra válnának mibennünk, úgyhogy szívünk ne nyugtalankodjék többé? Hiszen nagyonis jól tudjuk, mit jelent a szív

nyugtalansága. Nyugtalankodunk azok miatt a nagy és nehéz feladatok miatt, amelyeket az élet mindnyájunkra, öregekre és fiatalokra, férfiakra és nőkre egyaránt reánk ró. Nyugtalankodunk azok miatt a kérdések, gondok és szükségek miatt, amelyeket naponként magával hoz az élet. Így mindnyájan nyugtalankodunk a halál miatt, amely elragadta valamelyik kedvesünket. Nyugtalankodunk a világ sötétsége miatt, amely – úgy látjuk – évről évre nő; a hazugság, az erőszak és a jogtalanság hatalma miatt, amely mindnyájunkon uralkodik. S bizony nyugtalankodunk a magunk nagy tudatlansága és gyámoltalansága miatt is; annak ismerete miatt, hogy mindnyájan, ki-ki a maga módján, bűnösök vagyunk, akik nem helyesen cselekszünk, s az élet nyomorúságában és kínjában azt kell aratnunk, amit vetettünk, és végül úgy kell a halál felé menetelnünk, mint akik megérdemeltük a halált. Nem kell-e nyugtalankodnunk mindezek miatt? Nem vagyunk-e mindnyájan Isten kezében és Isten ítélete alatt? Hogy tagadhatnók ezt?

De íme, ebbe a mi helyzetünkbe, szívünknek ebbe a nyugtalanságába belecsendül egy hang, amely ezt mondja: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Ugye, hogy felfigyelünk erre, hiszen jó hírt hallunk, s bizony megkérdezzük önmagunktól: Vajon igaza van-e ennek a hangnak? Lehetséges az, hogy ne nyugtalankodjunk Isten ítélete alatt? S azt is kérdezzük: Van-e hatalma ennek a hangnak arra, hogy kihívjon, kiragadjon minket szívünk nyugtalanságából? Van ilyen hatalom a nyugtalanságnak azzal a hatalmával szemben, amely mirajtunk uralkodik? Van győzelem a fölött a világ fölött, amelyben mi aggodalmaskodunk? Ha már most úgy állna a dolog, hogy ez a hang, amely ezt mondja: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*, nem csupán a saját szívünknek a hangja volna, nem csak egy jóhiszemű ember szava, hanem magáé az örökkévaló Istené, nem kellene-e akkor azt mondanunk: Ha Isten mondja nekem: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* akkor ez érvényes, akkor ez egyszerűen igaz, akkor az én szívem nyugtalanságának megállást parancsol, akkor ez határt szab az embernek, s ha egész lényemben még annyira remegek és nyugtalankodom is amiatt, ami engem aggaszt: Isten ítélete miatt, mégis már látom azt a fényt, amely beleragyog szívem sötétségébe és tudom: van hatalom, van győzelem mindazok fölött, amik engem meg akarnak félemlíteni! Van vége az én nyomorúságomnak! Ha Isten mondja nekem: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*, akkor ez igaz és akkor ennek ereje van,

⁴⁸ A prédikáció „A vigasztalás Igéje” címmel jelent meg a Vasady Béla által szerkesztett Igazság és Élet 1937./III./ 4. (áprilisi) számában a 131–138. old.

s akkor végeredményében, alapiában véve, nem nyugtalankodhatom. Óh, kedves barátaim, ha most ilyen egyszerű, nyílt és örvendező lélekkel tudnók meghallani ezt a hangot, ha úgy tudnók meghallani, mint Isten szavát, amely belekiáltja a mi életünkbe, a nagyok és a kicsinyek életébe, minden egyes embernek és mindnyájunknak életébe, a népek és az emberiség életébe: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Micsoda vigasztalás volna az! Sőt, vigasztalásnál is több: micsoda segítség volna az! Sőt segítségnél is több: micsoda megváltás volna mindazoktól a bajoktól, amelyek kínoznak minket! Sőt megváltásnál is több: milyen új élet kezdete volna! Olyan emberek élete, akik nem nyugtalan, hanem rettenthetetlen szívvel élhetnek. Vajon meg tudjuk-e és meg fogjuk-e hallani ezt az isteni szózatot, amely ma is és itt is azt akarja mondani, amit nekünk meg kell hallanunk: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*

Kedves barátaim, hogyan lehetséges meghallanunk, valóban meghallanunk ezt a hangot: *ne nyugtalankodjék a ti szívetek?* Érezzük ugyan, hogy jóságos, kedves, vigasztaló hang ez, s talán azt is elfogadjuk, hogy ez az Isten szava – és mégsem ér el minket. S mégis, még mindig nyugtalankodunk, és még mindig úgy lesiklik szívünkről ez a szó, hogy csak azok maradunk, akik voltunk. Szégyellünk kell magunkat és szenvednünk kell, mert úgy állunk itt, mint akik hallunk és mégsem hallunk. Valóban nagy titok veszi körül ezt az Igét! *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Ez nem olyan szó, amelyet akárki mondhat akármiféle embereknek. Jézus mondta az ő tanítványainak. Ez a két szó: „Jézus” és az ő „tanítványai” – azt mondja nekünk, hogy ez az Ige egy egészen határozott zárt körben hangzik el, s ebben a körben és csak ebben a körben lehet meghallani, valóban meghallani: a benne rejlő erővel és boldogító hatalommal. Kedves barátaim, minden azon fordul meg, hogy Jézus mondja ezt: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*, és minden azon fordul meg, hogy mi az ő tanítványai legyünk, az ő tanítványai között legyünk, hogy Tőle hallhassuk: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Akkor, ha ebben a körben állunk, ha Jézus szól hozzánk, és ha mi az ő tanítványai között vagyunk, akkor meghalljuk ezt a hangot, és úgy halljuk, mint Isten szavát, mint a megváltás és az élet Igéjét.

Jézus mondta ezt: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Ez azt jelenti: Az mondta ezt, aki olyan isteni tekintéllyel, hatalommal és igazsággal szól, mint amilyen senki ő előtt és senki ő utána. Az mondta ezt, akinek

szabad volt így szólania hozzánk, sokképpen megkínzott, szorongatott és megszorodott emberekhez; az mondta, akinek a szájában ez nem olcsó vigasztalás, hanem vigasztalással és békességgel teljes igazság. Az mondta ezt: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*, aki maga az örökkévaló Isten volt, maga az isteni Bíró, aki minket, bűnös embereket ítélő széke elé hív, aki előtt vádlottakként kell megjelenünk, akinek szemei előtt mindnyájunknak úgy kell magunkra ismernünk és úgy kell magunkról vallást tennünk, mint akik életünk nyomorúságát és szorongattatását, mint akik a halált ezerszer megérdemeltük. Az örökkévaló, a szent, a mindenható Isten szólt itt. Mert ez Jézus Krisztus, Isten egyszülött Fia, aki öröktől fogva egyenlő és egy lényegű az Atyával, életünk teremtetőjével, kiengesztelőjével és megváltójával. Ez az örökkévaló Isten Fia emberre lett és magára vette a mi életünk egész kínját és nyomorúságát, testvérünk lett a kísértésben és a test nyomorúságában, társunk lett egészen a halálig, meghajolván Isten ítélete alatt; részes lett abban a rémületben, amely a mi szívünket eltölti. Igen, maga Isten hordozza helyettünk azt a büntetést, amelyet nekünk kellene elszenvednünk. Ő, ez a Jézus mondta: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Ő mondotta, egyszer s mindenkorra: Ő, tegnap, ma és mindörökké. Ő szól most is és itt is, Ő mondja mind egyikünknek: ímé, én emberre lettem érted és most halld meg! Lehet szó arról, hogy ne halld meg, ha én mondom neked?

A másik feltétele annak, hogy valóban hallhassunk az, hogy ennek a Jézusnak tanítványai legyünk. Mondhatjuk-e itt ugyanolyan bizonyossággal: ez a feltétel is megvan? Jézus tanítványai vagyunk? Az ígéret, hogy azok leszünk, kivétel nélkül mindnyájunknak megadatott. A keresztség szövetségében mindnyájan felvétettünk a kegyelem ígéretébe, ami azt jelenti: abba az ígéretbe, hogy mi is ennek a Jézusnak, a testben eljött Istenfiának tanítványai között leszünk. Az övéi vagyunk, ő hívott minket, hogyne lennénk az ő tanítványai? Azok vagyunk-e? Nem vagyunk-e mindnyájan az ő testének tagjai, az ő szent egyházának tagjai? Nincs-e részünk az Igében, a sákramentombban, nem részesülünk-e az igehirdetés kegyelmében? A hit kegyelmében? Hogyne lennénk az ő tanítványai? Nincs-e rendben minden Óáltala? Mi kell még ahhoz, hogy vidáman, bizakodással és engedelmesen azok legyünk, amik vagyunk: keresztyének? Nem nevezett-e minket az ő nevről? Nem halt-e meg és nem támadott-e fel értünk? Mire várunk még? Hogy tanítványi joga-

ink birtokába lépünk? Hogy belépünk abba a szent körbe, vagyis hogy meghalljuk az ő szavát, a testet öltött, örökkévaló Istenfia szavát, mint Isten vigasztaló szavát: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*

Hogy áll a dolog ezzel a másik feltétellel? Megvan-e ez, vagy pedig habozunk itt? Visszahúzódnak-e? Nincs-e itt valami kérdeznivalónk? De, kedves barátaim, mi lehetne itt kérdezni való? Lehet-e itt szó egyébről, mint arról, hogy megismerjük és megvalljuk: Uram, hová mehetnénk? Nálad vannak az örök élet beszédei! Tehetünk-e és gondolhatunk-e mást, mint ezt: százszor is engedetlenek voltunk, százszor is rossz tanítványai voltunk Jézusnak, százszor is rossz tagjai keresztyén egyházunknak. De Istennek hála: Én semmi mást nem tudok, csak azt, hogy életemben és halálomban az az én egyetlen vigasztalásom, hogy az én Idvezítőm lehetek, aki köztem és Isten között, Isten között és én között békességet szerzett mindörökké. Valóban be van zárva a kör, az a szent kör, amelyben megszólal, és amelyben meghallható az Ige: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Mondj most te is igent erre, persze alázatos és töredelmes szívvel, nem azzal a büszke tudattal, hogy kegyes keresztyén vagy, hanem megemlékezve arról, hogy te vagy az utolsó, aki erre méltó. De mondj igent Isten kegyelmére, és már is benne állsz a körben és hallod az Igét és az Isten áldása, békessége és ereje rajtad is, mindnyájunkon, akik ma este itt összejöttünk – be fog telni: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Hála az Istennek, aki a diadalmat megadta nekünk Jézus Krisztusban, aki megengedte, hogy belépünk és halljuk, amit Ő mondott nekünk.

Szívünkben most egészen biztosan feltámad a kérdés: Dehát hogyan történhetik meg az, hogy Jézus szavának ereje által, mint az ő tanítványai, ne nyugtalankodnánk többé? Igen, hogyan történhetik meg ez? A felolvasott Igében még valami egyebet is hallottunk, s most befejezésül hadd irányítsuk erre figyelmünket: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Higgyetek Istenben és higgyetek én bennem!* Ez a hitről szóló Ige mondja meg, hogyan teljesedhetik be rajtunk az, hogy valóban nem nyugtalankodik többé a szívünk. Higgyetek Istenben és higgyetek énbennem! Ezt nem úgy kell érteni, mintha először Istenben kellene hinnünk és azután Jézusban is. A helyes Isten-hit a Jézus Krisztusban való hit. Igen, mindnyájan sokszor felvetettük már és mind újra felvetjük a kérdést: mit is jelent tulajdonképpen, ha azt mondják nekünk, hogy higgyünk, hogy hinnünk kell és szabad? Mi a hit? Textusunk szerint azt, hogy mi a hit,

csak abból érthetjük meg, amiben, helyesebben Akiben hinnünk szabad és hinnünk kell! Ez különös, de így van: nem lehet először megismerni és megmondani, hogy mi a hit magában véve. Hanem azt, hogy mi a hit, abból kell megértenünk, hogy a hit: Jézus Krisztusban való hit. S azt is, hogy Istenben kell és szabad hinnünk, csak akkor érthetjük meg, ha felismerjük: mi arra hivatunk, hogy Jézus Krisztusban higgyünk. Higgyetek én bennem! S most gondoljunk mindarra, amit épp az imént hallottunk Jézus Krisztusról, a testben eljött Istenfiáról, a Bíróról, aki maga hajolt meg az ítélet alatt, a Szentről, aki eleget tett a mi bűneinkért. Ő benne hinni azt jelenti: életünkben kötve vagyunk Ő hozzá, ehhez a tényhez: Isten Fiának életéhez. Benne hinni azt jelenti: abból élni, hogy Ő a mi szegény bűnös testünket magáévá tette, emberré lett, mint mi, s ebben a mi emberi mivoltunkban élt és szenvedett, meghalt, feltámadott és felment a mennybe. Ha ez a tény az a fény, amely életünket megvilágítja, ha megtanuljuk és belátjuk: amit mi most mint emberek, szegénységünkben és nyomorúságunkban szenvedünk, az Jézus Krisztusban felvétellett az Istennel való közösségben, azt Ő elhordozta, mert a mi fonák és nyomorúságos életünk az Ő lénye is volt, de ezt Ő jóvátette, a halottakból való feltámadásával és mennybemenetelével menygyei Atyjához vitte, úgyhogy a mi szegény életünk már most jó és szent és őbenne Isten dicsőségében részes. Lássátok: ha ez a Jézus Krisztustól való világosság reá hull a mi életünkre, ha ez érvényesül benne, vagyis ha ez a mi életünk törvénye, akkor hiszünk a Jézus Krisztusban. Jézus Krisztusban hinni azt jelenti, hogy ő uralkodik rajtunk. Jézus Krisztusban hinni azt jelenti, hogy olyan rendtartás alatt állunk, amelyet ő állított fel Isten akarata szerint. Ha ezt belátjuk, akkor azt is megértjük, mit jelent Istenben hinni. Istenben hinni azt jelenti: érvényesülni engedni azt, ami Jézus Krisztusban igazzá lett. Istenben hinni azt jelenti: Urunk van, olyan urunk, aki nagyobb nálunk, nagyobb a mi szívünkénél, nagyobb a mi jó és rossz cselekedeteinknél. Végtelenül nagyobb mindannál, ami jót mi emberek valaha is létrehozhatunk, vagy megvalósíthatunk. De – hála legyen neki! – végtelenül nagyobb mindannál az árnyánál, sötétségnél és aljasságnál is, amelyek a mi szívünkben lehetségesek és valóságosak. Ha ő az úr a mi életünkben; ha az ő Igéje az a hatalom, amely alatt életünket éljük; ha az ő parancsolata – ennek a szigorú, szent és jóságos Úrnak, ennek a bűneinket megbocsátó és bennünk új életet teremtő Úr-

nak a parancsolata – áll a mi életünk felett, akkor hiszünk Istenben. Akkor hiszünk igazán Istenben, ha és amikor Jézus Krisztusban hiszünk.

S ha megértettük, mit jelent Jézus Krisztusban, s – mivel Őbenne azért – Istenben hinni, akkor még talán arról is szólhatunk pár szót, hogy mit jelent a hit, mint olyan, magában véve. A hit komoly és szigorú ügy. A hit engedelmisséget jelent. Azonban éppen azért, mert a hit egészen egyszerűen, de alapjában véve engedelmisség az Úr iránt, lehetetlen az, hogy szívünk meg ne teljék feltétlen és határtalan bizalommal, olyan bizalommal, amelyben most már tényleg élhetünk is. A mi életünk most már nem saját ügyünk többé. Most már az Úr kezébe tettük le. Ugye, hogy mindnyájan nagyon szeretnénk bízni? Oh, bárcsak tudnánk! De minden bizakodásunk, az embernek önmagába és másokba, a maga művészetébe, tudományába és kegyességébe vetett bizalma, egyszerűen az a bizalom, amellyel mindazok iránt lehet, amiket ő maga belsőleg vagy külsőleg létrehozni képes, az ilyen bizalom mindújra meg szokott szégyenülni. Csak egy valóságos és lehetséges bizalom van. De ez életünk minden nyomorúságában és csalódásában is teljes erővel érvényesül. Ez pedig az Istenbe, azaz Jézus Krisztusba vetett bizalom, a hit bizakodása, az engedelmisség bizalma, az őhöz kötöttségben nyilvánuló bizalom az iránt, aki értünk a miénk, a mi testvérünk lett, értünk megfeszítettet és értünk feltámadott, s az Atyához ment. A bizalom ellentéte minden félelemnek és nyugtalanságnak. Bízni azt jelenti, hogy végre, végre biztonságba jutunk. Végre, végre biztos lépéseket tehetünk az élet nagy kísértései közepette. Bízni azt jelenti, hogy a sötétségben látjuk és ragyogni engedjük a világosságot. Éppen azért semmiképpen sem önbizalom, hanem csakis Istenbe vetett bizalom lehet az az egyedül valóságos és lehetséges bizalom, amely után mindnyájan sóvárgunk. De mint Istenbe vetett bizalom, valóban olyan bizonyosság lesz, amely elmondhatja: „Ha a halál árnyékában járnék is, De nem félnék még ő sötét völgyén is, Mert mindenütt te jelen vagy én velem...”. Olyan bizakodás ez, amely még a halál rettentéseivel is vidáman néz szembe. Igen, a bizalom vidámságot jelent. Testvéreim, nem olyan vidámságot, amely azon alapul, hogy az életet könnyen vehetjük, hogy tudunk magunkon segíteni, vagy hogy eddig éppen jól volt sorunk és sokan segítettek rajtunk. A bizalom az elvesztettek vidámsága, a szomorúak vidámsága, azok vidámsága, akik menthetetlenül néznek szembe a halállal. De éppen így igazi vidámság a

bizalom, szilárdság az Istentől való megtartásban akkor, amikor minden, de minden elhagy minket, s amikor minden, de minden örömünknek el kellene múltnia.

Higyjete Istenben és higgyjete énbennem! Higgyjete énbennem s azért higgyjete Istenben! Engedelmeskedjete, s azért bízzatok! És ezért: legyetek vidámak; és ezért: *Ne nyugtalanodjék a ti szívetek!* Ez az értelme és így kell megértenünk ezt a hatalmas, életünkbe belecsendülő parancsot, ezt az annyira barátságos és vigasztaló szót: *Ne nyugtalanodjék a ti szívetek!* Vajon most már elsajátítottuk, magunkévá tettük? Oh, ugye, hogy még mindig milyen szegényen állunk szemben ezzel az Igével? Mennyire nem tudunk még mindig mit kezdeni vele! Azért engedjük, hogy éppen ebben a szegénységünkben szóljon hozzánk, hogy az kezdjen velünk valamit: *Ne nyugtalanodjék a ti szívetek!* Szeretnők ugyan azt kérdezni: Oh, ki vagyok én, hogy szabad volna ezt a szót magamhoz szólítani engedni? Szeretnők ugyan újra meg újra azt kérdezni, vajon olyan emberek vagyunk-e, akik tudnak hinni? De hadd szóljon bele ez az Ige: *Ne nyugtalanodjék a ti szívetek!* éppen ebbe a legvégső és legmélyebb nyomorúságunkba! Mert ezt a nyomorúságot is fel szabad tárnunk Ő előtt, aki ezt mondta nekünk; meg szabad és meg is kell vallanunk neki: Itt vagyok, és nem tudok vallásos lenni, nem tudok imádkozni, nem tudok hinni, nem tudom, hogy kell csinálni mindezeket! Csak azt tudom, hogy Te az Úr, nekem is Uram vagy!

Testvéreim, ha csak ennyit is tudunk és megvallunk, akkor már engedelmeskedtünk és hittünk, akkor már megtörtént, aminek meg kell történnie, akkor a hit már a szívünkben van, s teljes erejével érvényesül minden nyugtalansággal szemben. Adja meg Isten mindnyájunknak az ő Igéje hatalmát, hogy egész mélységében halljuk meg azt, úgy, amint szól hozzánk! Jövel, Szentlélek és világosítsd meg híveid szívét! Szabad így könyörögnünk és így nem fogunk hiába könyörögni, mert úgy szeretne Isten e világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz Őbenne, el ne vesszen, hanem örökélete legyen. Ámen.

Végjegyzet

Ez a prédikáció azóta német nyelven is megjelent az egyik németországi hitvalló lelkész következő szavainak kíséretében: „Ez a prédikáció

egyházunk tanítójának a németországi hitvalló gyülekezetekhez küldött testvéri köszöntése. A nyáron arra kértem Barth professzort, hogy a harc és kísértések kereszttüzében álló testvéreihez megerősítés, útmutatás céljából küldjön néhány sorból álló levelet. Íme, itt a levél: Isten igéjének a magyarázata.”

Ez a két újraközlés alkalmat nyújt az összehasonlításra és gazdagítja Barth magyarországi és romániai látogatásának az elérhető emlékeit. Karl Barth teológiai tanítása alapján egy gazdag homilétikai irodalom bontakozott ki. Hatása országosan terjedt, még tudatosabban születtek az Ige szerinti prédikációk. Mindez a legfontosabb gyakorlati eredménye az általa kezdeményezett, tisztító hatású⁴⁹ újreformátori irányzatnak.

IRODALOM:

1. A bolsevizmusnak épp úgy vissza kell vonulni a hit elől, mint a fasizmusnak... Barth Károly, a bázeli egyetem tanára Oradeán. (szerző nélkül) In: Szabadság, LXVI évf. okt. 8, 2. p.
2. BRUNNER, Emil. *A mi hitünk*. Budapest: Sylveszter kiadás, 1935.
3. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Nagyváradon 1936. november 25-én, a Református Egyház Kulturpalotájában tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve. Az Egyházkerület hivatalos kiadványa. Resita: Deutsch testvérek könyvnyomdája, 1937.
4. BART, Karl. *Abt. I. Predigten 1935–1952*. Zürich: 1996.
5. BEYER, Hans. *Karl Barth und der Kirchenkampf in Siebenbürgen*. In: Die Spur. Vierteljahresschrift für evangelische Lehrer in Deutschland, Nr. 3., 1963.
6. BUSCH, Eberhard: *Karl Barth's Lebenslauf*. Chr. Kaiser Verlag, 1976.
7. BÚTHI, Sándor. *Időszerű igehirdetésünk kérdései*. In: Református Szemle, 1951. május.
8. DEÁK, Ödön. *Emlémem Barth kolozsvári látogatásáról*. In: Református Szemle, 1986/4.
9. Debreceni Protestáns Lapok. 1936/10. sz.
10. *Egyház szabadsága*. (szerző nélkül) In: „Szabadság”, LXVI évf. okt. 4.
11. FERENCZ, Árpád. *Der Einfluss der Theologie Karl Barths auf die Reformierte Kirche Rumäniens*. Zürich, 2005.
12. FERENCZ, Árpád (szerk.). *Világok vándorai. Úti beszámoló Karl Barth 1936-os és 1948-as magyarországi látogatásáról. Karl Barth és Vassady Béla levelezése*. Deb-

- recen: Debreceni Református Hittudományi Egyetem Karl Barth Kutatóintézete, 2007.
13. GÁLFY, Zoltán. *Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon* In: Református Szemle, 1986/4 sz.
 14. Igazság és Élet. 1936.
 15. JUHÁSZ, István. *Barth hatása a romániai református egyház teológiájára*. In: Református Szemle, 1966/5–6 sz.
 16. Kirschbaum von, Charlotte. *Brief über unsere Herbstreise in den Osten (Ungarn und Siebenbürgen 1936). Eingeleitet und erläutert von Árpád Ferencz*. Im Eigenverlag der Karl Barth-Gesellschaft e.V., 2000.
 17. MOLNÁR, János. *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920–1942*. Nagyvárad: Királyhágómelléki Református Egyházkerület, 1999.
 18. MOLNÁR, János. *A Nagyvárad (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989*. Nagyvárad: Királyhágómelléki Református Egyházkerület, 2001.
 19. MOLNÁR, Károly. *Dr. Barth Károly látogatása*. In: „Reformátusok Lapja”, 1936. nov. 1, 389. old.
 20. Napló. 1937. október 9. sz.
 21. Reformátusok Lapja. X./31. sz., 1936. november 1.
 22. Református Szemle, LIX. évf., Kolozsvár, 1966, szept.-dec., 5–6. sz.
 23. M. NAGY, Ottó. *Feljegyzések Barthról*. In: „Református Szemle” 1986/4.
 24. TULOGDI, József. *Egy igaz ember emlékezete. Dr. Biró Mózes lelkipásztor, orvos élete és munkássága*. Kolozsvár: k. n., 2011.
 25. VASADY, Béla. *Az Ige útján sántikálva*. Debrecen: magánkiadás, 1993.
 26. Wien, Ulrich Andreas. *Briefwechsel zwischen Karl Barth und siebenbürgischen Pfarrern in den Jahren 1930–1947*. In: Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde, Nr.18., 1995.

⁴⁹ Juhász István: Barth hatása a romániai református egyház teológiájára. In: Református Szemle. 1966/5-6 sz., 342–365. old.